

Učešće žena u politici i njihova prisutnost na rukovodećim položajima

Jul 2014 god.

Učešće žena u politici i njihova prisutnost na rukovodećim položajima

Izveštaj pripremili:

dr. Mytaher Haskuka

Vođa tima, Jedinica za politička istraživanja, rodna pitanja i komunikacije, Program Ujedinjenih nacija za razvoj

Iris Duri

Statističar, Jedinica za politička istraživanja, rodnu ravnopravnost i komunikacije, Program Ujedinjenih nacija za razvoj

Donjeta Morina

Domaći službenik Volontera organizacije Ujedinjenih nacija, Saradnik na projektu, Jedinica za politička istraživanja, rodna pitanja i komunikacije, Program Ujedinjenih nacija za razvoj

Sadržaj

Pravne napomene:	4
Uvod:	5
Prvo poglavlje: Rodni stereotipi	7
Drugo poglavlje: Stavovi o muškarcima i ženama u politici	9
Stavovi o političkim veštinama	12
Šta je „barijera ličnog napretka“	14
Odrednice povoljnih stavova o ženama na visokim rukovodećim položajima:	16
Treće poglavlje: Rod i obrazovanje	20
Četvrto poglavlje: Društveno i političko učešće	22
Odlučujući faktor za političko učešće žena	23
Peto poglavlje: Ekonomsko učešće	25
Žene i muškarci na tržištu rada	25
Rod i vlasništvo	26
Šesto poglavlje: Svest o rodnoj nejednakosti	28
Sedmo poglavlje: Bezbednost: kretanja i stavovi	33
Rodno zasnovano nasilje	36
Zdravlje: fizičko i psihološko blagostanje	40
Preporuke:	41
Dodatak	43
Reference	44
Metodologija za izračunavanje podataka iz ankete Pulsa javnosti o rodu	45
Napomena za težinski faktor zbirova	45

Pravne napomene:

Stavovi koji se zastupaju u ovom izveštaju su stavovi ispitanika i ne predstavljaju nužno stavove Programa za razvoj Ujedinjenih nacija.

Poštovani čitaoci,

Pred vama je prvi izveštaj „Pulsa javnosti“ u delu projekta pod nazivom „Povećanje učešća žena u izgradnji mira i planiranju posle sukoba“ koji je posebno usmeren na rodna pitanja. Odlučeno je da se izveštaj usmeri na žene na rukovodećim položajima zbog njihove nedovoljne zastupljenosti na tim položajima. Samo po sebi, to nije problem sa kojima se isključivo suočava društvo na Kosovu, nego predstavlja široko rasprostranjeni globalni izazov.

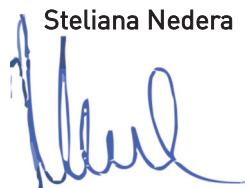
U centru pažnje ovog izveštaja su žene na rukovodećim položajima. Međutim, informacije koje su pružene u izveštaju dobrano izlaze iz tog okvira kako bi šire pokrili pitanja rodne nejednakosti, nasilja u porodici, tržišta rada i tako dalje.

Studija koja je pred vama ima dvostruku namenu. Kao prvo, u sklopu ove studije je sprovedena anketa o stavovima stanovnika Kosova u pogledu sposobnosti i položaja žena rukovodilaca prikupljanjem i analizom različitih faktora koji doprinose stvaranju takvih stavova. Drugo, u sklopu studije je izmeren nivo učešća žena u društvenim i političkim aktivnostima, nakon čega je izvršena analiza faktora koji utiču na nivo učešća žena.¹ Rezultati ankete se zasnivaju na podacima ankete javnog mnjenja na uzorku od 1,290 ispitanika, građana Kosova starijih od 18 godina, oba roda, iz svih opština i regiona na Kosovu, iz ruralnog i urbanog područja. Uzorak pokriva 598 muškaraca i 691 ženu od kojih 832 kosovskih Albanaca, 230 kosovskih Srba i 228 nesrpskih manjina na Kosovu (tj. Turaka, Bošnjaka, Goranaca, Roma, Aškalija i Egipćana).

Neki od najvažnijih zaključaka ovog izveštaja su sledeći:

- Opšte mišljenje ispitanika ukazuje da su muškarci (46%) bolje političke vode od žena (14%).
- Vrlo visok procenat ispitanika oba roda je izvestio da su muškarci mnogo bolji politički kandidati kod: upravljanja zločinima i javnom bezbednosti, upravljanja državnom bezbednosti i odbranom, borbe za svoja uverenja uprkos političkom pritisku, borbe protiv korupcije i među etničkom dijalogu. Jedine oblasti gde muškarci i žene doživljavaju žene kao politički veštije su obrazovanje i zdravstvena zaštita. Pored bavljenja sa obrazovanjem i zdravstvenom zaštitom, žene ispitanici su ukazale da su žene bolje u zastupanju njihovih interesa i vodenju računa o poštenju vlade.
- Ukupno 45% ispitanika smatra da „žene ne mogu biti posvećene plaćenom radu kao muškarci“.
- Ukupno 22% muškaraca je prijavilo da su učestvovali u aktivnostima političkih stranka u poslednjih šest meseci u odnosu na 8% žena.
- Ukupno 45% svih ispitanika povezuju skupštinska zanimanja sa muškarcima u odnosu na 3% koji ih povezuju sa ženama. Postoji slična razlika u odgovorima za gradonačelnika: 67,36% svih ispitanika povezuje položaj gradonačelnika sa muškarcima, dok samo 2,87% povezuje ovaj položaj sa ženama. Odgovori po rodu za direktore banaka i većih organizacija pokazuju da 57% svih učesnika povezuju ove položaje sa muškarcima u odnosu sa 3% koji ove položaje povezuju sa ženama. Slično tome, 43% svih ispitanika povezuju položaj univerzitetskog profesora sa muškaraca i samo 2% sa ženama.

Steliana Nedera

Zamenik stalnog predstavnika programa ujedinjenih nacija za razvoj
UNDP Kosova

¹Svako pominjanje Kosova u ovom izdanju, bez obzira da li se mislilo na teritoriju, institucije ili stanovništvo, treba razumeti bez predrasuda o statusu države, u skladu sa Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija i mišljenjem Medunarodnog suda pravde o proglašenju nezavisnosti Kosova.

Uvod

Nedovoljna zastupljenost žena na rukovodećim položajima i ulogama donošenja odluka i dalje predstavlja globalni izazov. To je problem koji prevladava svugde u svetu i sa kim se ne suočavaju isključivo zemlje u razvoju. Naime, na globalnom nivou, žene drže samo 18% poslaničkih mesta i samo 16% ministarskih položaja. To znači da je udeo žena koje deluju u svojstvu državnih lidera i zvaničnika vlade vrlo nizak: 2011. godine je iznosio samo 5%.² Žene su neadekvatno zastupljene u ulogama donošenja odluka i na drugim visokim, odgovornim i rukovodećim položajima na globalnom nivou uprkos povećanju stope formalnog zapošljavanja žena u proteklih nekoliko decenija.³ Učešće žena na tržištu rada, obrazovanje žena i diplome dodeljene ženama ne zaostaje iza muškaraca. Imajući sve ovo u vidu, trebamo da upitamo koji je razlog za nedovoljnu zastupljenost žena na rukovodećim položajima i šta sprečava mnoge žene u postizanju rukovodećih uloga?

Kao što veliki broj studija pokazuje, među rodovima nema značajnih bioloških razlika u kognitivnim performansama ili osobinama ličnosti.⁴ Pored toga, analiza stilova rukovođenja koju su 2003. godine sprovele Alice Eagly, Mary Johannesen-Schmidt i Marloes van Engen pokazuje da među ženama i muškarcima ne postoje velike razlike u načinu rukovođenja.⁵ Utvrđeno je da postoji više sličnosti, nego razlika u načinu rukovođenja između žena i muškaraca i da stil rukovođenja nekih žena može biti efikasniji od stila rukovođenja muškaraca. Prema tome, nedovoljna zastupljenost žena na rukovodećim položajima i u ulogama donošenja odluka nije svojstvena „prirodnim“ i „biološkim“ rodnim razlikama.

Iako ne postoje značajne razlike u sposobnostima muškaraca i žena, stereotipi o rukovodećim sposobnostima muškaraca i žena sugeriraju drugačije. Brojne teorijske i empirijske studije ukazuju da se smatra da su rukovodeće sposobnosti žena manje od rukovodećih sposobnosti muškaraca. Jennifer Boldry, Wendy Wood i Deborah Kashy su izjavile da globalni stavovi ukazuju da prosečna žena poseduje manje rukovodeće osobine od prosečnog muškarca.⁶ Istraživanje koje je provela Sabine Sczesny ukazuje da većina učesnika u testu veruje da su žene rukovodioci mnogo manje orientisane na zadatke i mnogo manje kompetentnije od muškaraca.⁷

Dakle, savremena stručna literatura sugerira da žene nisu nedovoljno zastupljene na rukovodećim položajima zbog nedostatka sposobnosti, nego zbog rodnih stereotipa. Rodni stereotipi obično povezuju rukovodeće osobine sa „muževnošću“.⁸ „Muževne“ osobine, koje čine deo ovog stereotipa, prikazuju muškarce kao imatelje superiornog logičnog rasudivanja koji im služi da postanu uspešniji rukovodioci.⁹ Samim time, uspešno rukovođenje se povezuje isključivo sa muškarcima. S druge strane, takvi stavovi štete ženama koje se smatraju „ženstvenim“. Većina stručne literature navodi da, iako ne postoje razlike u stilu rukovođenja muškaraca i žena, postoje iscrpljujuće razlike u stavovima o njihovim sposobnostima.

²V. Služba za protokol i vezu Ujedinjenih nacija, šefovi država i šefovi vlada, javni spisak, avgust 2011. god.

³Cheryl De la Rey, „Rod, žene i rukovođenje,“ *Agenda* 65, (2005. god.), str. 4-11.

⁴V. studije Janet Hyde, „Hipoteza o rodnim sličnostima“. *American Psychology* 60, br. 6 (2005. god.), str. 581-592, http://www.careerpioneeretwork.org/wwwroot/userfiles/files/the_gender_similarities_hypothesis.pdf (dokument na engleskom jeziku, dokument na ovoj adresi poslednji put pristupljeno 31. januara 2014. god.) i Elizabeth Spelke, „Rodne razlike u urodenim sklonostima za matematiku i nauku?“ *American psychologist* 60, br. 9 (2005. god.).

⁵Alice Eagly, Mary Johannesen-Schmidt, Marloes van Engen: „Transformacioni, transakcionalni i liberalni stil rukovođenja: meta-analiza uporedbi između žena i muškaraca“, *Udruženje američkih psihologa* 129, br. 4 (2003. god.), str. 569-591.

⁶Jennifer Boldry, Wendy Wood i Deborah Kashy: „Rodni stereotipi i evaluacija muškaraca i žena u vojnoj obuci“, *Journal of Social Issues* 57, br. 4 (2001. god.), str. 689-705.

⁷Sabine Sczesny, „Pažljiviji pogled ispod površine: razni aspekti stereotipa kad pomislim na rukovodioca, pomislim na muškarca“, *Se Roles* 49, br. 7 (2003. god.), str. 353-363.

⁸De la Rey (2005. god.).

⁹Theresa Welbourn, Janine Prime, Nancy Carter: „Žene se brinu od drugima, a muškarci im komanduju: stereotipni stavovi o rukovođenju žena i muškaraca na rukovodećim položajima“, *Psychologist-Manager Journal* 12 (2009. god.), str. 25-49.

Rasprostranjenost takvih stereotipa možda proističe iz tradicionalnih rodnih uloga koje prikazuju muškarce kao „hranioce“, a žene kao „domaćice“. Ovi tradicionalni stereotipi predstavljaju uobičajeno prihvaćene rodne uloge u savremenim društвима. Štaviše, teorija sugerише da kretanja maloletne dece u društву koje neguje ovakve tradicionalne uloge podstичe rodno specifične stilove rukovođenja u kojima se za postizanje rukovodećih karijera prednost daje muškarcima.¹⁰ Prema tome, tradicionalne rodne uloge podstичu muškarce da postižu rukovodeće karijere i žene da se bave aktivnostima u kući.

Iz svih gore navedenih razloga, svrha ove studije je dvojaka. Kao prvo, u sklopu ove studije će biti sprovedena anketa o stavovima stanovnika Kosova u pogledu sposobnosti i položaja žena rukovodilaca prikupljanjem i analizom različitih faktora koji doprinose stvaranju takvih stavova. Drugo, u sklopu studije će biti izmeren nivo učešćа žena u društvenim i političkim aktivnostима, nakon čega će biti izvršena analiza faktora koji utiču na nivo učešćа žena.¹¹ Rezultati ankete se zasnivaju na podacima ankete javnog mnjenja na uzorku od 1,290 ispitanika, građana Kosova starijih od 18 godina, oba roda, iz svih opština i regiona na Kosovu, iz ruralnog i urbanog područja. Uzorak pokriva 598 muškaraca i 691 ženu od kojih 832 kosovskih Albanaca, 230 kosovskih Srba i 228 nesrpskih manjina na Kosovu (tj. Turaka, Bošnjaka, Goranaca, Roma, Aškalija i Egipćana).

¹⁰ Kosovo se spominje u kontekstu Rezolucije Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1244 (1999).

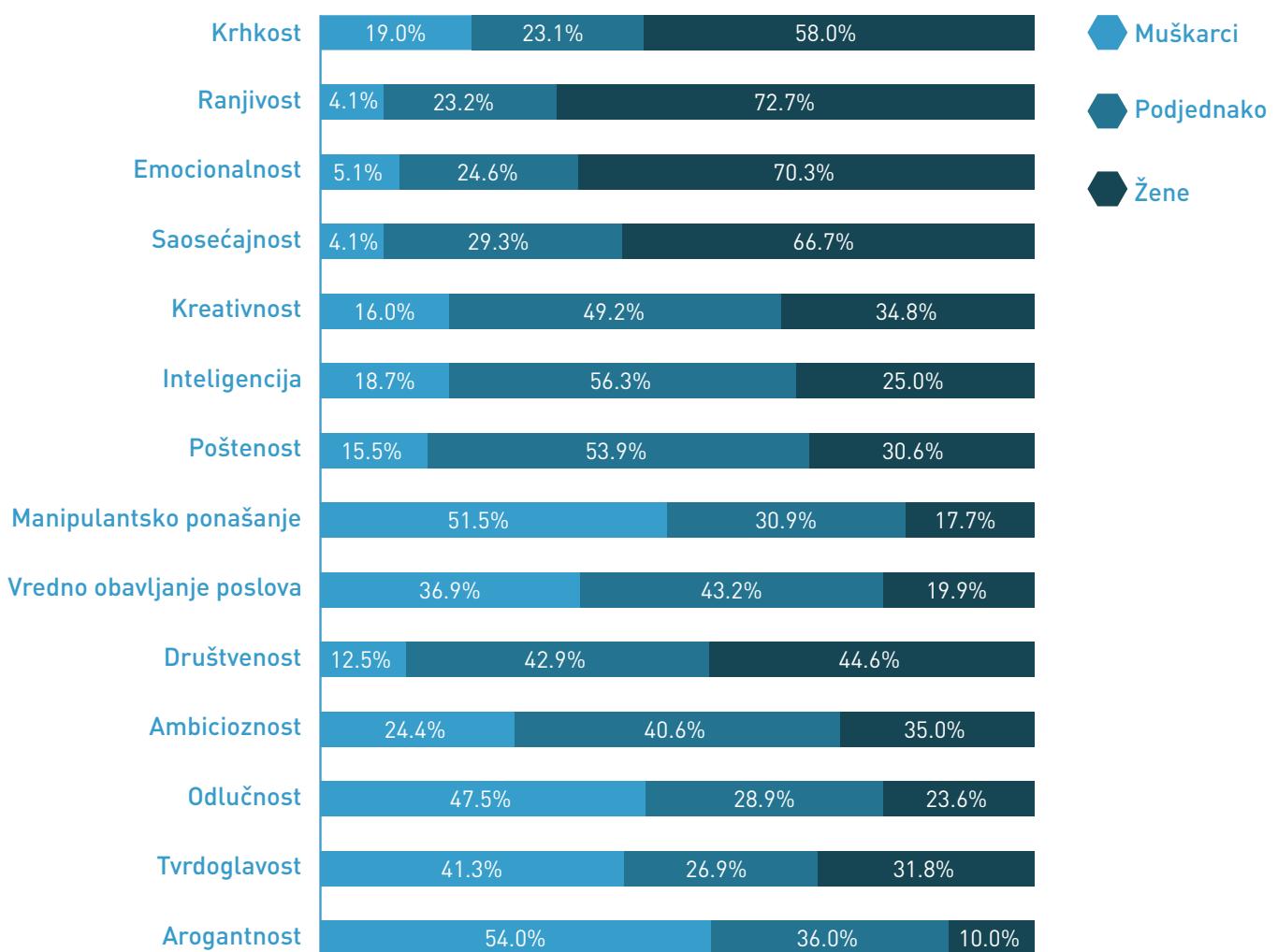
¹¹ Svako pominjanje Kosova u ovom izdanju, bez obzira da li se mislilo na teritoriju, institucije ili stanovništvo, treba razumeti bez predrasuda o statusu države, u skladu sa Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija i mišljenjem Međunarodnog suda pravde o proglašenju nezavisnosti Kosova.

Prvo poglavlje:

Rodni stereotipi

U prethodnom poglavlju je bilo reči o mogućim negativnim posledicama stereotipa o rodnim ulogama po žene koje igraju rukovodeće uloge. U ovom delu studije analiziramo odnos između ličnih osobina i roda kako bismo procenili stereotipe koje stanovnici Kosova imaju o muškarcima i ženama. Prema viđenjima u društву, lične osobine se dele na pozitivne, negativne ili neutralne. Sledeće lične osobine se smatraju pozitivnim: odlučnost, ambicioznost, društvenost, vredno obavljanje poslova, poštenje, inteligencija i kreativnost. Lične osobine koje se smatraju negativnim su: arogancija, manipulantsko ponašanje, ranjivost i krhkost. Lične osobine koje se smatraju neutralnim su: tvrdoglavost, emocionalnost i saosećajnost.

Slika 1.1. Da li sledeće osobine važe više za muškarce ili žene?

Pozitivne osobine

Rezultati pokazuju da se većina ovih osobina kategorije ili kao muška ili kao ženska osobina. Samo se kreativnost, inteligencija i poštenje smatraju za osobine koje poseduju i muškarci i žene. S druge strane, pripadnici oba roda veruju da su žene ambicioznije od muškaraca. Ispitanici mnogo više pripisuju odlučnost muškarcima. Svi ispitanici su se složili da su žene mnogo društvenije od muškaraca (37% muškaraca, 48% žena). Muškarci ispitanici više pripisuju vredno obavljanje poslova muškarcima, a većina žena ispitanika je tu osobinu podjednako pripisala pripadnicima oba roda. Svi ispitanici smatraju da je poštenje osobina koju podjednako dele pripadnici oba roda (50% muškaraca i 51% žena), kao i inteligencija i kreativnost.

Podela podataka prema etničkoj pripadnosti ispitanika pokazuje da kosovski Albanci i pripadnici iz reda drugih manjina pripisuju pozitivne stereotipe, kao što je odlučnost, više muškarcima (47% i 41%), dok većina kosovskih Srba (55%) te osobine pripisuje podjednako muškarcima i ženama. Sa druge strane, ispitanici iz reda drugih manjina na Kosovu pripisuju ambicioznost više muškarcima, a ispitanici iz reda kosovskih Albanaca i kosovskih Srba su tu osobinu jednako rasporedili na pripadnike oba roda. Međutim, primećena je značajna razlika u procentima: 37% kosovskih Albanaca u odnosu na 63% kosovskih Srba ovu osobinu podjednako pripisuje i muškarcima i ženama.

Bez obzira na njihovu etničku pripadnost, većina ispitanika je pripisala osobinu vrednog obavljanja poslova podjednako pripadnicima oba roda (doduše, podela je ravnomernija u odgovorima kosovskih Srba). Isto tako, većina ispitanika smatra da je poštenje osobina koju podjednako dele pripadnici oba roda.

Negativni stereotipi

Među negativnim stereotipima (arrogancija, manipulantsko ponašanje, ranjivost i krhkost) se ne primećuju posebna kretanja. Ispitanici oba roda pripisuju arroganciju više muškarcima. Većina ispitanika muškaraca (40%) pripisuje manipulantsko ponašanje više muškarcima, a većina žena ispitanika (51%) ovu osobinu pripisuje više ženama. Ispitanici oba roda pripisuju ranjivost i krhkost ženama.

Pripisivanje negativnih stereotipa se znatno razlikuje prema etničkoj pripadnosti ispitanika. Većina kosovskih Albanaca (50%) i ispitanika iz reda drugih manjina (44%) pripisuje arroganciju više muškarcima, dok većina kosovskih Srba ovu osobinu pripisuje podjednako pripadnicima oba roda (39%). Isto važi i za manipulantsko ponašanje: većina kosovskih Srba (46%) pripisuje ovu osobinu podjednako pripadnicima oba roda, dok kosovski Albanci i ispitanici iz reda drugih manjina (47% i 45%) ovu osobinu pripisuju mnogo više muškarcima.

Svi ispitanici, bez obzira na etničku pripadnost i rod, su pripisali ranjivost i krhkost više ženama.

Neutralne osobine

Stavovi o neutralnim osobinama muškaraca i žena su jasniji. Svi ispitanici, bez obzira na rod i etničku pripadnost, smatraju da muškarci malo više iskazuju tvrdoglavost. Skoro svi ispitanici smatraju da su žene saosećajnije (65% ispitanika u odnosu na 4% koji tu osobinu pripisuju muškarcima), kao i emotivnije (69% ispitanika u odnosu na 5% koji tu osobinu pripisuju muškarcima). Na kraju, svi ispitanici, bez obzira na etničku pripadnost, smatraju da su žene saosećajnije i emocionalnije u odnosu na muškarce.

Rukovodeće osobine

Kao što rezultati ankete ukazuju, velika većina ispitanika pripisuje osobine koje se opasno kose sa rukovodećim osobinama, kao što su ranjivost, krhkost, emocionalnost i saosećajnost, ženama. S druge strane, pozitivni stereotipi koji se obično povezuju sa uspešnim rukovođenjem, kao što su vredno obavljanje poslova, ambicioznost i odlučnost, se pripisuju muškarcima.

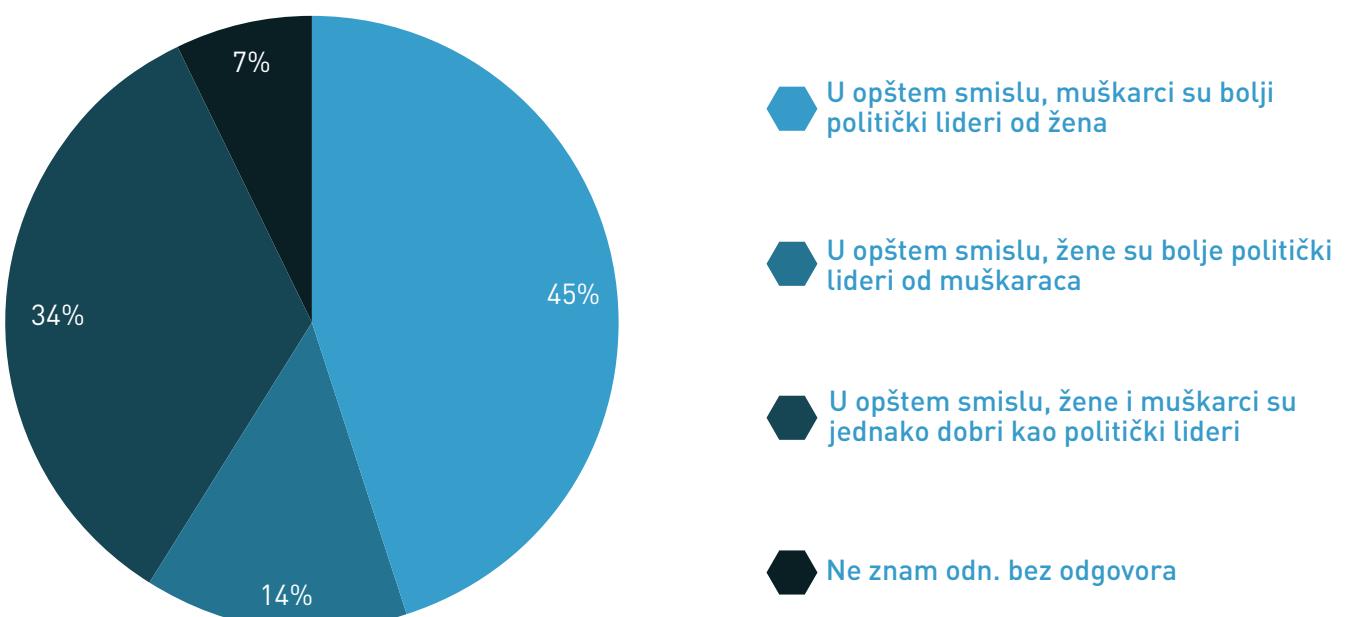
Drugo poglavlje:

Stavovi o muškarcima i ženama u politici

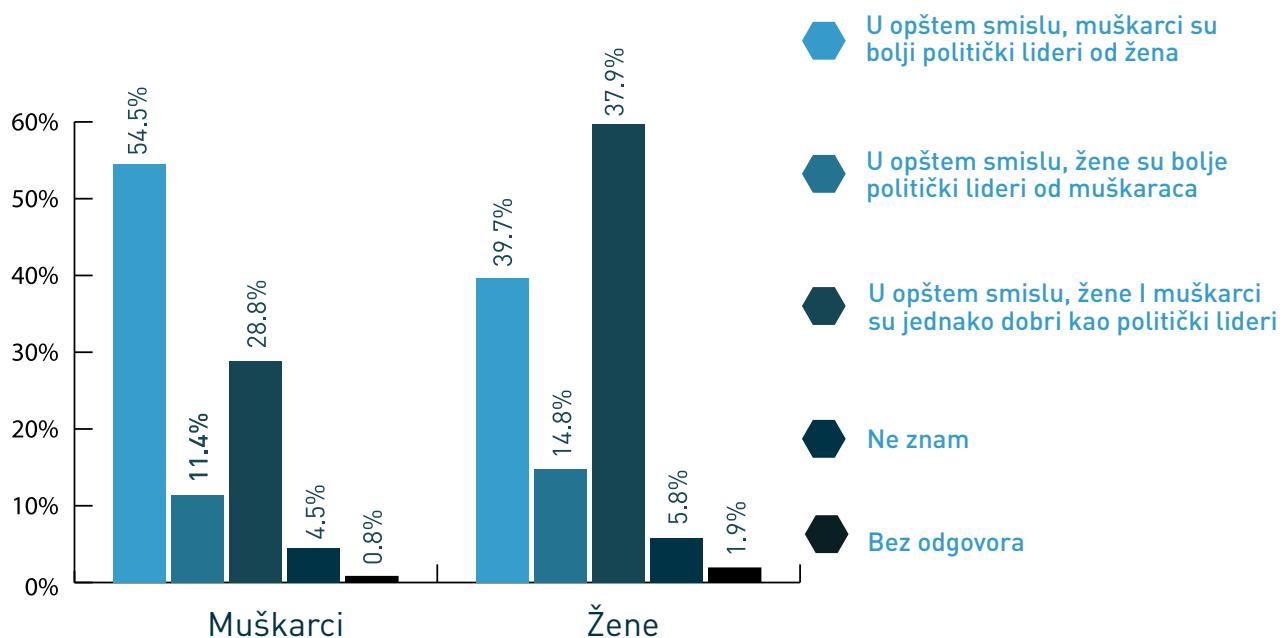
Važan cilj ovog istraživanja leži u dobijanju informacija o stavovima stanovnika Kosova o muškarcima i ženama na rukovodećim položajima u političkom okruženju. Broj žena koje igraju uloge u donošenju odluka i koje su na rukovodećim položajima je povećan od kako je Privremena administracija Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK) uspostavila kvote za učešće žena u parlamentu i lokalnim skupština. Uprkos povećanju zastupljenosti žena u politici u poslednjih deset godina, sledeća analiza pokazuje da opšti stavovi stanovnika Kosova ukazuju da su muškarci sposobniji u ulogama političkih vođa.

Odgovori na konkretna pitanja o političkom rukovođenju ukazuju na prilično iskrivljene stavove ispitanika. Naime, smatra se da su muškarci, u opštem smislu, bolje vođe od žena. Opšte mišljenje ispitanika ukazuje da su muškarci (46%) bolje političke vođe od žena (14%), dok oko 34% ispitanika izjavljuje da su muškarci i žene podjednako dobri u ulogama političkih vođa. Kao što se vidi na Slici 1.1., ovo mišljenje se ne menja podeлом podataka po etničkoj pripadnosti ili prema rodu ispitanika. Uzima se da većina stanovnika Kosova smatra da su muškarci mnogo veštiji u političkim poslovima od žena.

Slika 2.1. Mišljenje o muškarcima i ženama u svojstvu političkih vođa

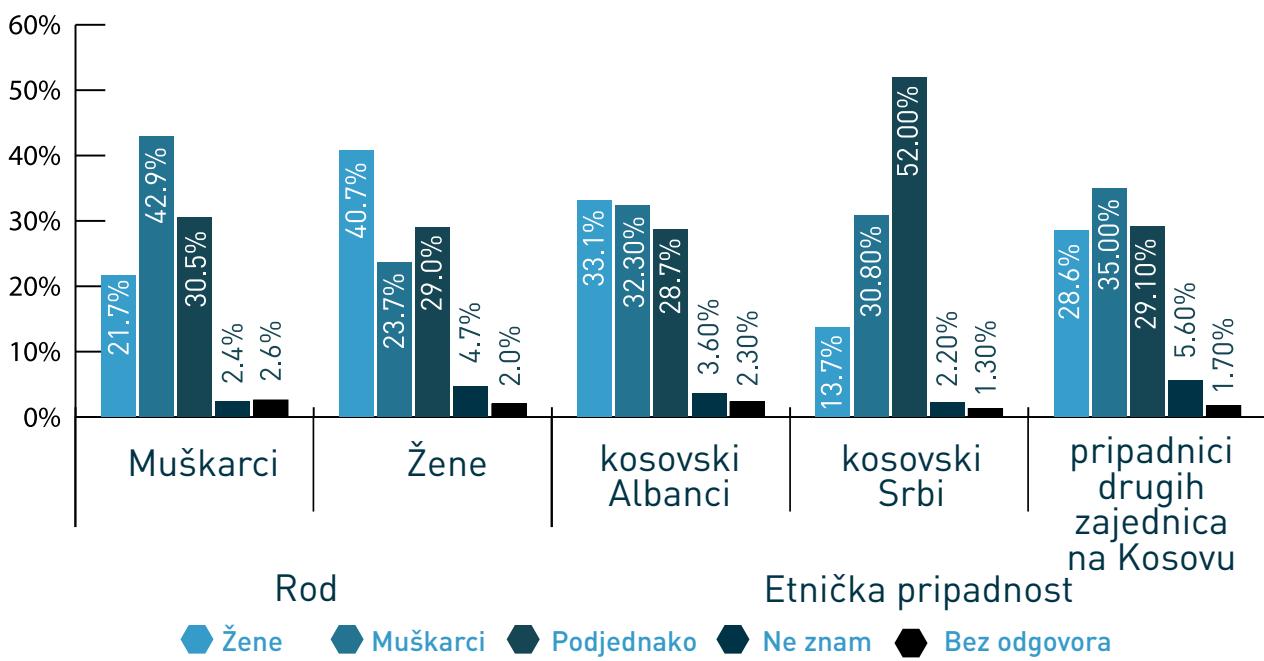

Slika 2.2. Mišljenje o muškarcima i ženama u svojstvu političkih vođa, podaci po rodu ispitanika

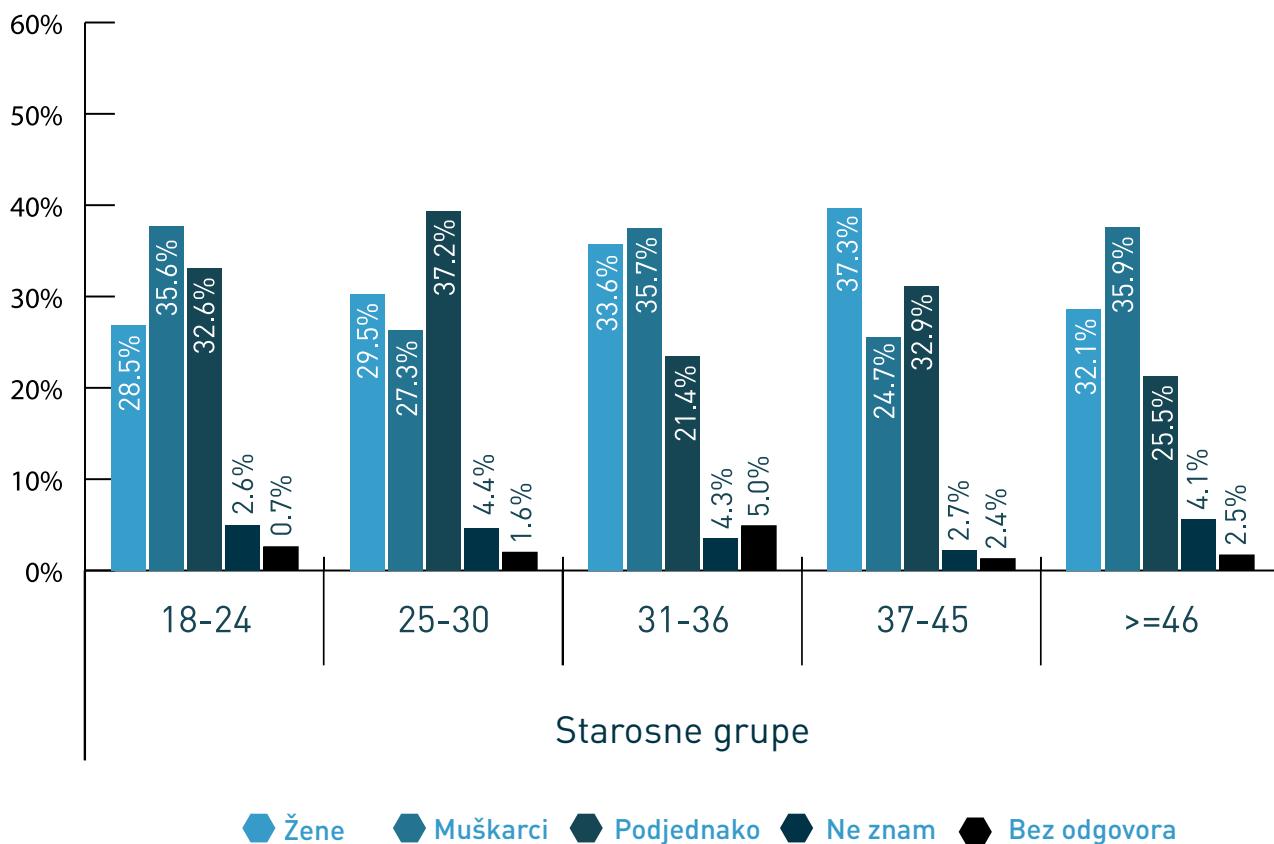

Kada su upitani o njihovim namerama da glasaju za žene i muškarce kandidate, značajno je napomenuti da rezultati pokazuju da među ispitanicima nema rodne naklonosti. Otprilike jedan od tri ispitanika je izjavio da bi glasao za jednakobrazovane žene (32%), muškarce (32%) ili nije iskazao naklonost prema rodu kandidata (33%). Međutim, naklonosti rodu kandidata se razlikuju u odgovorima podeljenim prema etničkoj pripadnosti ispitanika: procenat ispitanika iz reda kosovskih Albanaca koji bi glasali za žene je isti kao procenat onih koji bi glasali za muškarce. Ispitanici iz reda kosovskih Srba će radije da glasaju za muškarce (31%) nego žene kandidate (14%), a isto važi i za ispitanike iz reda drugih manjina (35% bi radije glasali za muškarce, 29% bi radije glasali za žene).

Slika 2.3. Namere o glasanju za ženske i muške kandidate, podaci po rodu i etničkoj pripadnosti ispitanika

Slika 2.4. Namere o glasanju za ženske i muške kandidate, podaci po starosnoj grupi ispitanika

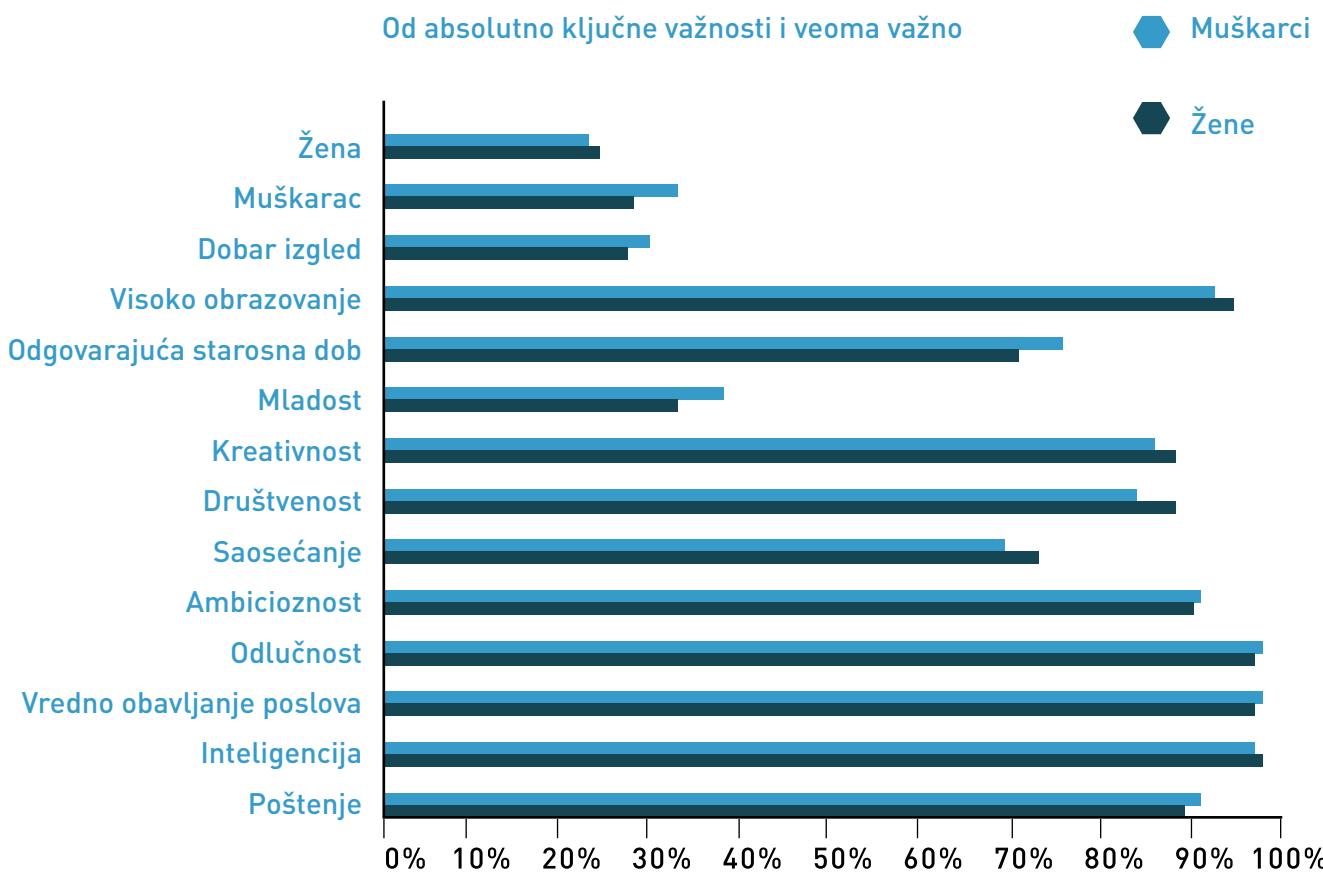

Pored toga, kao što je prikazano na tabelama, odgovori se znatno razlikuju prema rodu ispitanika. Većina žena ispitanika je izjavila da bi glasale za ženske kandidate (41%), dok je samo 24% izjavilo da bi glasale za muške. S druge strane, velika većina muškaraca ispitanika je izjavila da bi glasali za muške kandidate (43%), dok je samo 22% izjavilo da bi glasali za ženske.

Nadalje, kada su upitani šta smatraju osobinama dobrog vođe, 33,1% ispitanika je izjavilo da veruju da je od suštinskog značaja da je kandidat muškarac.

Analiza pokazuje da postoji malo razlika u stavovima muškaraca i žena o tome šta je važno za dobro rukovođenje. Najvažnije osobine koje su izabrali ispitanici oba roda su odlučnost, vredno obavljanje poslova, inteligencija i obrazovanje. Veći broj žena ispitanika smatra da su kreativnost, društvenost i saosećajnost važne osobine za dobro rukovođenje. Sa druge strane, veći broj muškaraca nego žena ispitanika je istaklo značaj koju imaju mladost, odgovarajuća dob, kao i da je kandidat muškarac.

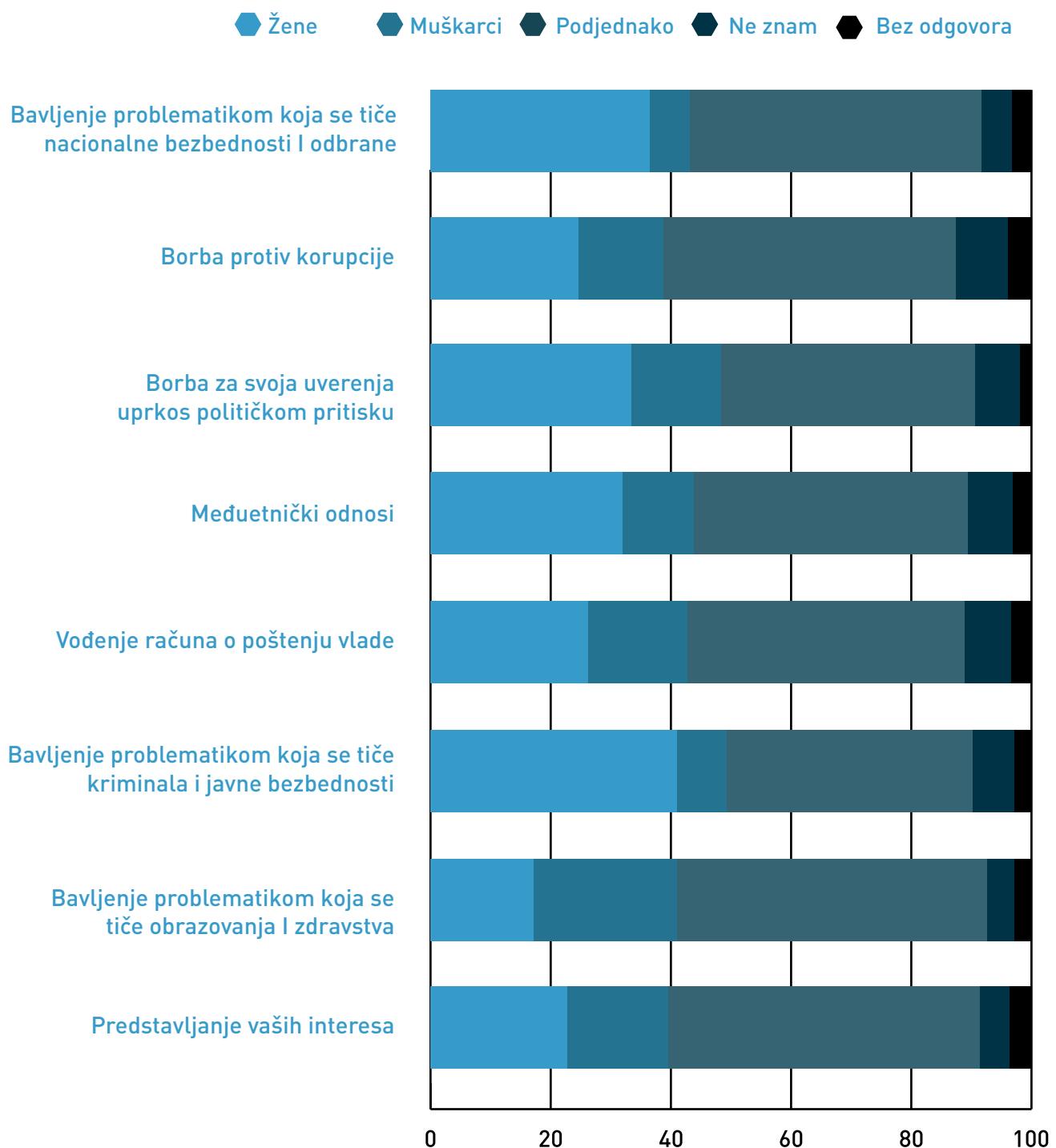
Slika 2.5. Mišljenja koja se odnose na osobine „dobrog vođe“, podaci po rodu ispitanika

Stavovi o političkim veštinama

Kvote koje je uspostavio UNMIK garantuju zastupljenost žena u politici. Trideset odsto mesta u Parlamentu Kosova i pojedinim opštinskim skupštinama su rezervisani za žene. Iako je rodnim kvotama povećana zastupljenost žena u politici, njihova zastupljenost je vidljivija na lokalnom nivou nego na rukovodećem nivou. Od 2014. godine, samo jedna je žena ministar, a samo jedna opština ima ženu za gradonačelnika. Ovakvo stanje odražava pretpostavku da, u principu, stanovništvo doživljava žene kao manje vešte u politici od muškaraca.

Iz skoro svih odgovora na pitanja koja se odnose na političke sposobnosti muškaraca i žena proizilazi da stanovnici Kosova doživljavaju muškarce kao veštije u političkim poslovima od žena. Vrlo visok procenat ispitanika oba roda je izvestio da su muškarci mnogo bolji politički kandidati kod: upravljanja zločinima i javnom bezbednosti, upravljanja državnom bezbednosti i odbranom, borbe za svoja uverenja uprkos političkom pritisku, borbe protiv korupcije i među etničkom dijalogu. Jedine oblasti gde muškarci i žene doživljavaju žene kao politički veštije su obrazovanje i zdravstvena zaštita. Pored bavljenja sa obrazovanjem i zdravstvenom zaštitom, žene ispitanici su ukazale da su žene bolje u zastupanju njihovih interesa i vođenju računa o poštenju vlade.

Slika 2.6. Stavovi o političkim sposobnostima žena i muškaraca

Šta je „barijera ličnog napretka“

„Barijera ličnog napretka“ je pojava koja se odnosi na prepreke sa kojima se suočavaju žene koje traže više položaje u vlasti, velikim preduzećima ili neprofitnim organizacijama.¹² Izraz „barijera ličnog napretka“ se prvi put pojavio 1986. godine kako bi se „opisale prepreke u organizacionoj hijerarhiji, neposredno ispod nivoa visoke uprave, koje sprečavaju ili ograničavaju žene da se dignu u redove višeg rukovodećeg osoblja“.¹³

Muškarci i žene ispitanici se slažu da sposobnosti žena ne predstavljaju razlog zbog kogih muškarci i žene ne drže jednakim visokim položajem, nego da to više zavisi od socijalnih, kulturnih i ekonomskih faktora koji nemaju veze sa sposobnostima žena.

Većina ispitanika smatra da to što žene nemaju attribute, obrazovanje i sposobnosti ne predstavlja razlog zašto ne postižu visoke položaje kao muškarci tokom karijere. Ispitanici veruju da pritisak porodice, nedostatak olakšica za ohrabrvanje žena od strane države i tradicije na Kosovu onemogućavaju žene da postignu rukovodeće položaje. Isto tako, veliki broj ispitanika smatra da poslovnim sektorom na Kosovu dominiraju muškarci i da to onemogućava žene u ostvarivanju jednakim visokim položajem tokom njihove karijere.

Većina ispitanika, bez obzira na rod, veruju da lični izbor igra značajnu ulogu u činjenici što se manji broj žena nalazi na položajima u vlasti. Na kraju, većina ispitanika, bez obzira na rod i etničku pripadnost, smatra da muški rod političkog kandidata nije od značaja.

Većina stanovnika Kosova smatra da spoljni faktori doprinose manjem procentu žena na visokim položajima u politici. Svi ispitanici, bez obzira na etničku pripadnost, dele ovo mišljenje.

Zbog upornosti tradicionalnih rodnih uloga koje obično propisuju da žene obavljaju više poslova u domaćinstvu i time postavljaju veći teret na žene, porodične obaveze se smatraju za najveću prepreku za žene u ostvarivanju visokih položaja u vladinim institucijama. Dakle, radne žene imaju dvojne odgovornosti, i izvan i unutar kuće. Uopšteno govoreći, ovaj dupli teret sa kojim se radne žene suočavaju predstavlja značajnu prepreku za njihovo ostvarivanje visokih položaja u državnim institucijama i politici.

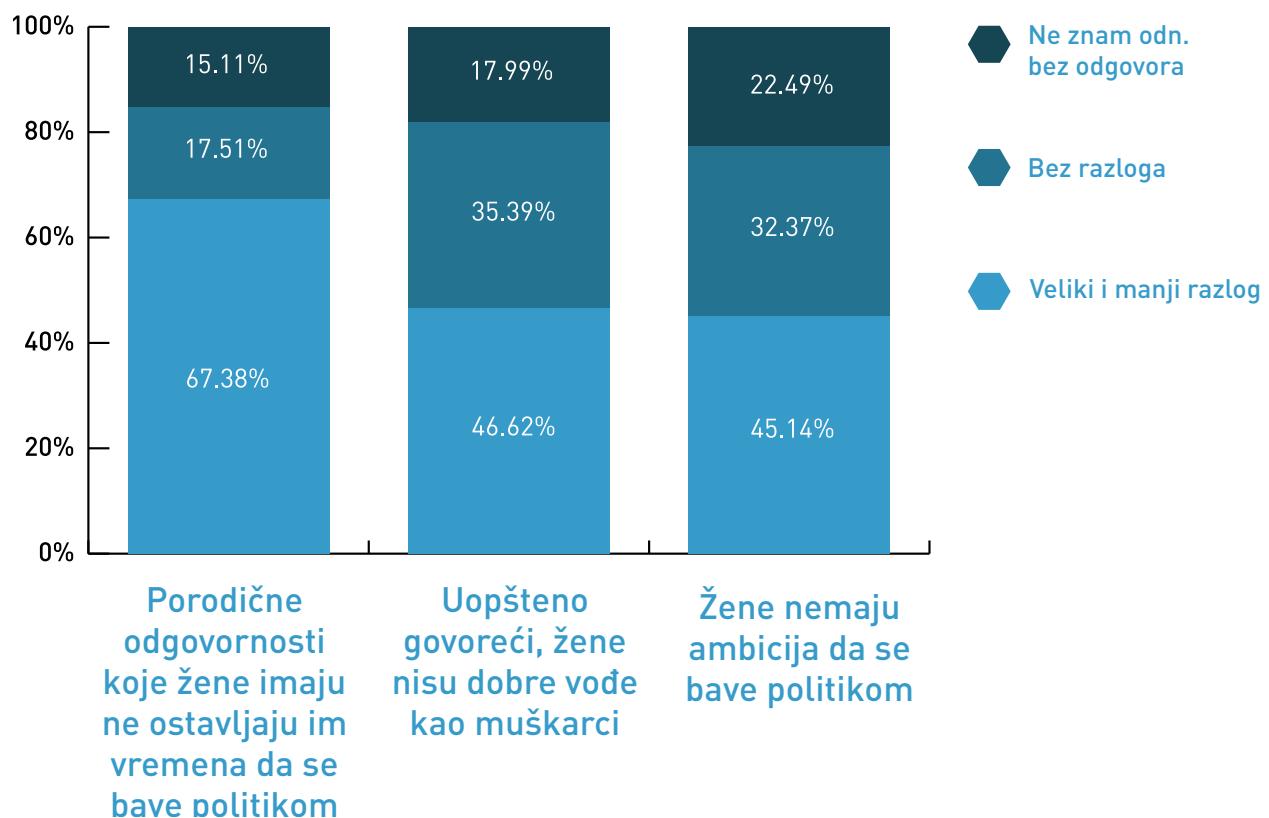
Podjela podataka prema etničkoj pripadnosti ispitanika pokazuje da jedina razlika koja se navodi u prilog toga što ima manje žena na visokim rukovodećim položajima je manja ambicioznost žena za politiku u odnosu na muškarce. U odnosu na 16% kosovskih Albanaca i 17% ispitanika iz reda ostalih manjina, 37% kosovskih Srba se slažu sa mišljenjem da žene nemaju ambicije da se bave politikom. Pored toga, mnogo veći procenat kosovskih Srba (68% u odnosu na 47% i 48% kosovskih Albanaca i ispitanika iz reda drugih manjina) smatra da porodice pritiscima sprečavaju žene da ostvare veće položaje.

Treba naglasiti da veliki broj ispitanika smatra da „žene nisu dobre vođe kao muškarci“ i da više od 48% muškaraca to navodi kao veći ili manji razlog za postojanje manjeg broja žena na visokim položajima. Lako je procenat žena koji je izrazio ovakvo mišljenje manji, 45% žena smatra da je ovo (veći ili manji) razlog za postojanje manjeg broja žena na visokim položajima. Ovakvi rezultati ukazuju da rodni stereotipi o rukovođenju ne idu u prilog žena i da ih dele i muškarci i žene na Kosovu.

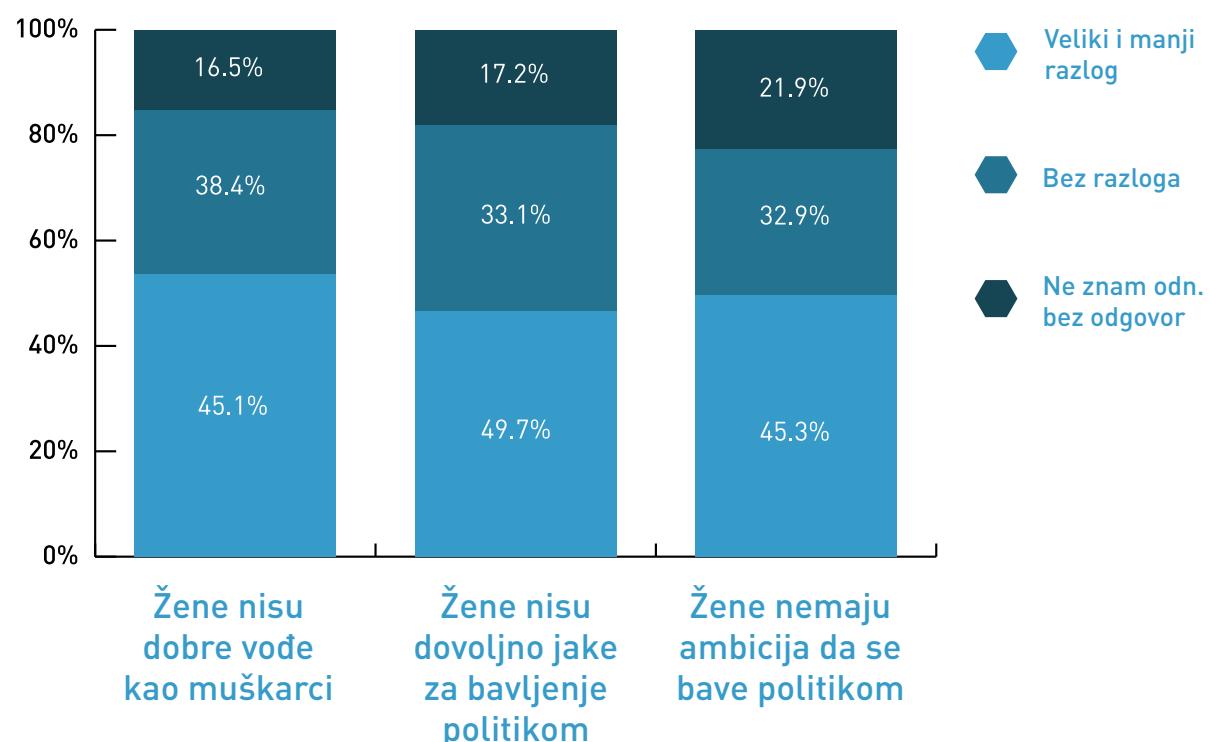
¹² Nancy Lockwood: „Barijera ličnog napretka: domaći i međunarodni stavovi“, Kvartalni izveštaj Society for Human Resource Management (2004. god.).

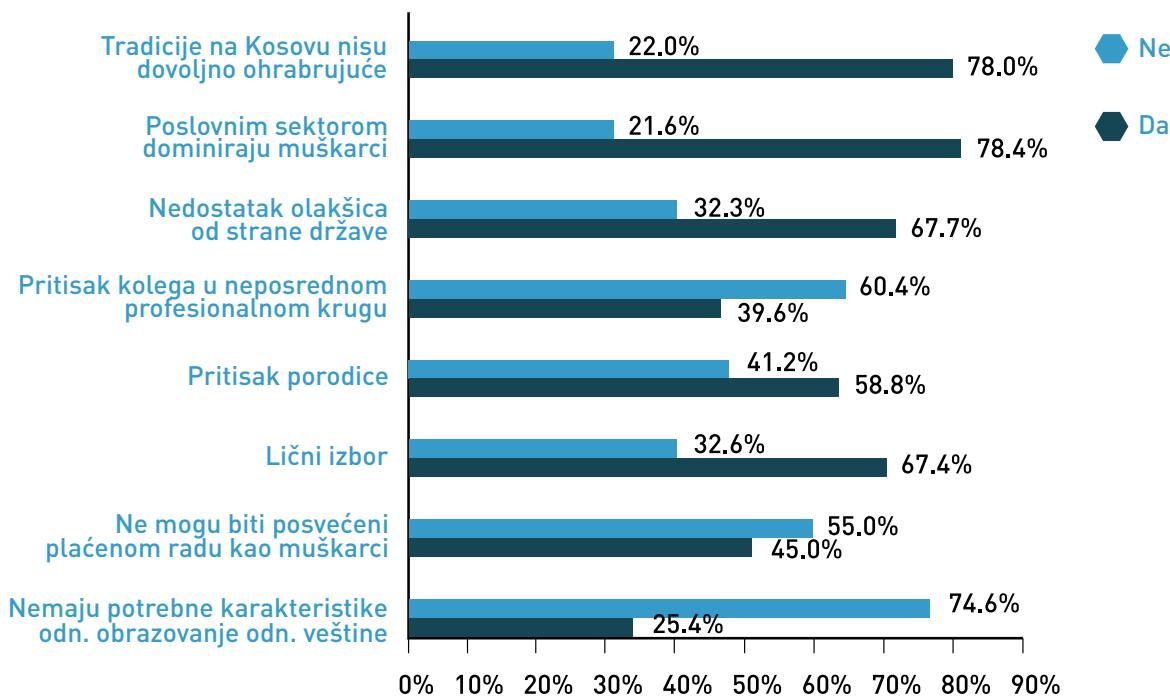
¹³ Dreher, 2009. god.

Slika 2.7. Mišljenja o tome zašto postoji manji broj žena na visokim položajima u vladinim institucijama

Slika 2.8. Zašto žene ne postižu jednako visoke položaje kao muškarci

Slika 2.9. Glavni faktori koji otežavaju karijere žena

Slika 2.9. pokazuje da ispitanici navode sledeće glavne faktore koji otežavaju karijere žena: tradiciju na Kosovu, činjenicu da poslovnim sektorom dominiraju muškarci, nedostatak podrške od strane države, pritisak od porodice i lični izbor.

Iako većina ispitanika smatra da atributi, obrazovanje, sposobnosti i posvećenost ne predstavljaju prepreke koje ograničavaju profesionalni uspon žena, značajan procenat ispitanika (45%) smatra da „žene ne mogu biti posvećene plaćenom radu kao muškarci“ što pokazuje visok nivo predrasuda prema ženama.

Sa pozitivne tačke gledišta, značajan procenat ispitanika je odabrao objektivnije razloge kao što su tradicija, nedostatak podrške države, pritisak porodice i dominacija muškaraca u poslovanju kao prepreke za žene koje žele da postignu rukovodeće položaje.

Odrednice povoljnijih stavova o ženama na visokim rukovodećim položajima¹⁴

Pokazatelj kojim nameravamo da pokažemo koja vrsta ispitanika iskazuje povoljnije stavove o ženama u politici je koncipiran i izračunat analizom odgovora ispitanika o ženama i muškarcima na rukovodećim položajima. U analizi ovog pokazatelja su korišćene različite demografske varijable i utvrđene značajne povezanosti koje doprinose stvaranju povoljnijih stavova o ženama na rukovodećim položajima. U tom smislu, neke od statistički najznačajnijih povezanosti su izložene u daljem tekstu:

¹⁴ Ovaj pokazatelj je zbiran u smislu narednih pozitivnih stavova ispitanika o učešću žena na rukovodećim položajima:

1. Žena kao politički lider,
2. Spremnost na glasanje za žene i muškarce, ili jednako, ukoliko imaju jednak stepen obrazovanja,
3. Prethodno iskustvo za obavljanje poslova na zadatim položajima,
4. Žene koje su jednako dobre vode kao muškarci,
5. Dovoljna čvrstina za bavljenje politikom.

Ovaj pokazatelj je kontinuirana mera koja se kreće od 0 (minimalna) do 16 (maksimalna). Vrednost 0 znači da se niko od ispitanika nije povoljno izrazio o ženama na rukovodećim položajima, a vrednost 16 znači da su svi ispitanici izrazili povoljne stavove o ženama u svojstvu gore navedenih karakteristika.

- Ispitanici sa višim stepenom obrazovanja imaju povoljnije stavove o ženama na rukovodećim položajima. Što je stepen obrazovanja ispitanika viši, to je verovatnije da će ispitanik da veruje da su žene ravnopravne ili sposobnije od muškaraca u obavljanju poslova na rukovodećim položajima.
- Žene ispitanici povoljnije gledaju na žene na rukovodećim položajima nego muškarci ispitanici koji generalno veruju da su muškarci pogodniji za obavljanje poslova na rukovodećim položajima.
- Ispitanici iz reda drugih manjina manje povoljno gledaju na žene na rukovodećim položajima od ispitanika iz reda kosovskih Srba i kosovskih Albanaca.
- Sa geografske tačke gledišta, ispitanici iz Uroševca i Gnjilana imaju najpovoljnije mišljenje o ženama na rukovodećim položajima u odnosu na ispitanike iz Prizrena i Đakovice koji imaju najmanje pozitivno mišljenje o ženama na rukovodećim položajima. U smislu prebivališta, ispitanici iz urbanih oblasti više veruju u rukovodeće veštine žena od ispitanika u ruralnim oblastima.

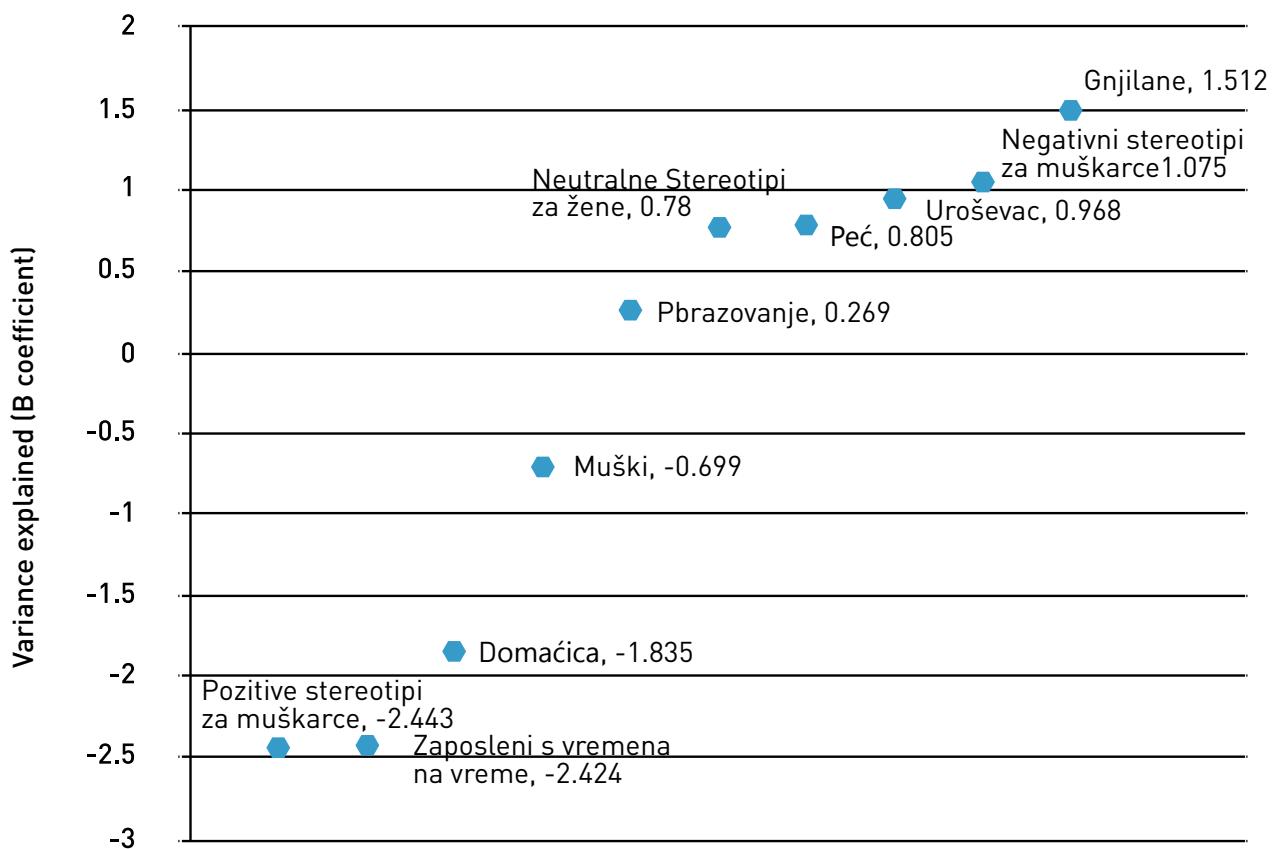
Korišćenjem slične metodologije, obračunat je pokazatelj za žene ispitanike.

- Rezultati ove analize pokazuju da se očekuje da će žene ispitanici koje poseduju sopstvenu imovinu imati povoljnije stavove o ženama na rukovodećim položajima.
- U vezi sa tim, žene koje poseduju viši stepen obrazovanja će takođe imati povoljnije stavove o ženama na rukovodećim položajima.
- Žene ispitanici iz reda kosovskih Srba, kao i žene iz Gnjilana, imaju povoljnije stavove o ženama na rukovodećim položajima u odnosu na druge ispitanike. Žene ispitanici iz reda kosovskih Albanaca i ostalih manjina na Kosovu i žene iz Prizrena i Đakovice imaju mnogo manje povoljne stavove o ženama na rukovodećim položajima.
- Udate žene imaju mnogo manje povoljne stavove o ženama na rukovodećim položajima nego neudate žene ili žene u „divljem braku“.
- Žene koje su iskazale pozitivne ili neutralne stereotipe o drugim ženama imaju mnogo povoljnije stavove o ženama na rukovodećim položajima.
- Penzionerke i domaćice imaju manje povoljne stavove o ženama na rukovodećim položajima.
- U odnosu na mlađe ispitanike, stariji ispitanici imaju mnogo manje povoljne stavove o ženama na rukovodećim položajima.
- Žene ispitanici koje su iskazale pozitivne stereotipe o muškarcima imaju manje povoljne stavove o ženama na rukovodećim položajima.

¹⁴ Perceptimet e favorshme për gratë në udhëheqje ndryshojnë sipas rajoneve, etnive dhe statusit të punësimit. Variablat kualitative për secilin nga këta kontribuues janë përfshirë në model, duke përdorur Prizrenin si rajon reference, shqiptarët si referencë për etninë dhe të martuarit si bazë për statusin marteosor.

Slika 2.10. pokazuje uticaj demografskih i društveno-privrednih karakteristika na povoljne stavove o ženama na rukovodećim položajima među anketiranim ženama. Statistički značaj ovakvih stavova je prikazan na sledećoj slici.

Slika 2.10. Uticaj demografskih i društveno-privrednih karakteristika među anketiranim ženama

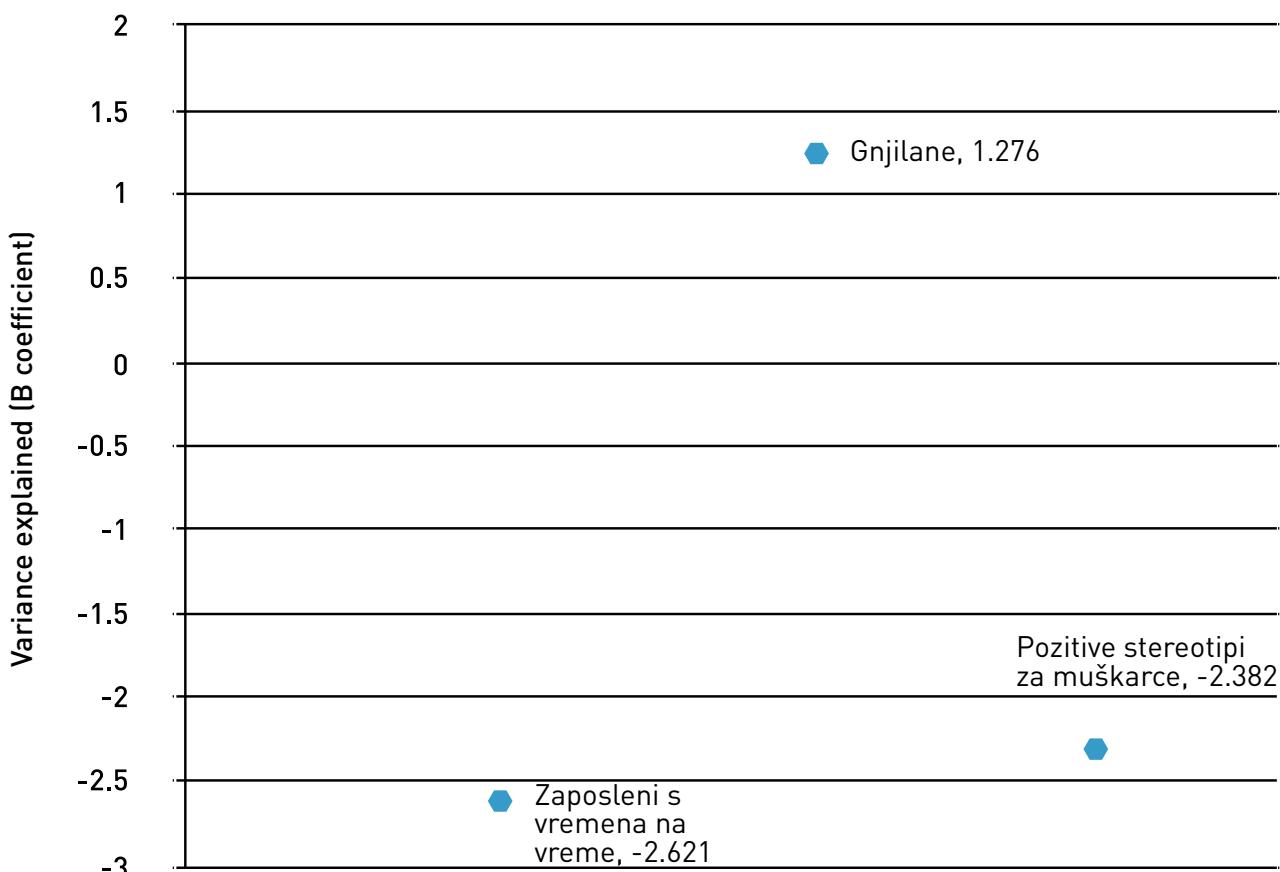
Uticaj statistički značajnih varijabli na pokazatelje se može videti na prethodnim slikama. Što je varijabla bliža 0, njen uticaj na povoljnije stavove među ženama ispitanicima je manji. Na primer, varijabla „imam pozitivne stereotipe o muškarcima“ ima najveći negativni uticaj, dok varijabla „iz Gnjilana“ ima najveći pozitivan uticaj na stavove o ženama na rukovodećim položajima. Oko 18% odstupanja od pokazatelja se objašnjava ovim modelom.

Ljudi koji žive u Peći, Uroševcu i Gnjilanu su iskazali veći broj povoljnih stavova o ženama na rukovodećim položajima u odnosu na one koji žive u Prizrenu. Pored toga, u ovom modelu, stepen obrazovanja, rod i status zaposlenosti pojedinca statistički značajno doprinose stvaranju povoljnih stavova o ženama na rukovodećim položajima. Nadalje, ova analiza pokazuje da ispitanici koji imaju neutralne stereotipe o ženama i negativne stereotipe o muškarcima mnogo više favorizuju žene na rukovodećim položajima.

Pronađen je određeni statistički značaj u odnosu između starosne dobi i povoljnih stavova o ženama na rukovodećim položajima. Međutim, kako su modelu dodate druge statistički značajne varijable, kategorija starosne dobi je počela da gubi na vrednosti.

Slika 2.11. pokazuje uticaj demografskih i društveno-privrednih karakteristika na povoljne stavove o ženama na rukovodećim položajima među anketiranim muškarcima.

Slika 2.11. Uticaj demografskih i društveno-privrednih karakteristika među anketiranim muškarcima

Kada je obavljena ista analiza odgovora koji su pružili muški ispitanici, utvrđen je statistički značaj tri varijable na pokazatelje. Što je varijabla bliža 0, njen uticaj na povoljnije stavove o ženama je manji. Imajući to u vidu, rezultati pokazuju da muškarci ispitanici iz Gnjilana imaju najpovoljnije stavove o ženama na rukovodećim položajima. S druge strane, muškarci ispitanici koji su sporadično zaposleni imaju najmanje povoljne stavove o ženama na rukovodećim položajima. Treća varijabla se odnosi na „pozitivne stereotipe o muškarcima“. Ova varijabla sugeriše da ispitanici koji imaju pozitivne stereotipe o muškarcima imaju manje povoljne stavove o ženama na rukovodećim položajima.¹⁵

¹⁵ Povoljni stavovi o ženama na rukovodećim položajima variraju po regionima, etničkoj pripadnosti i statusu zaposlenosti ispitanika. Pravidne varijable za svaki od ovih pokazatelja su uključene u model, Prizren se uzima kao referentna oblast, kosovski Albanci kao referenca za etničku pripadnost i oženjen odn. udata kao osnova za bračno stanje.

Treće poglavlje:

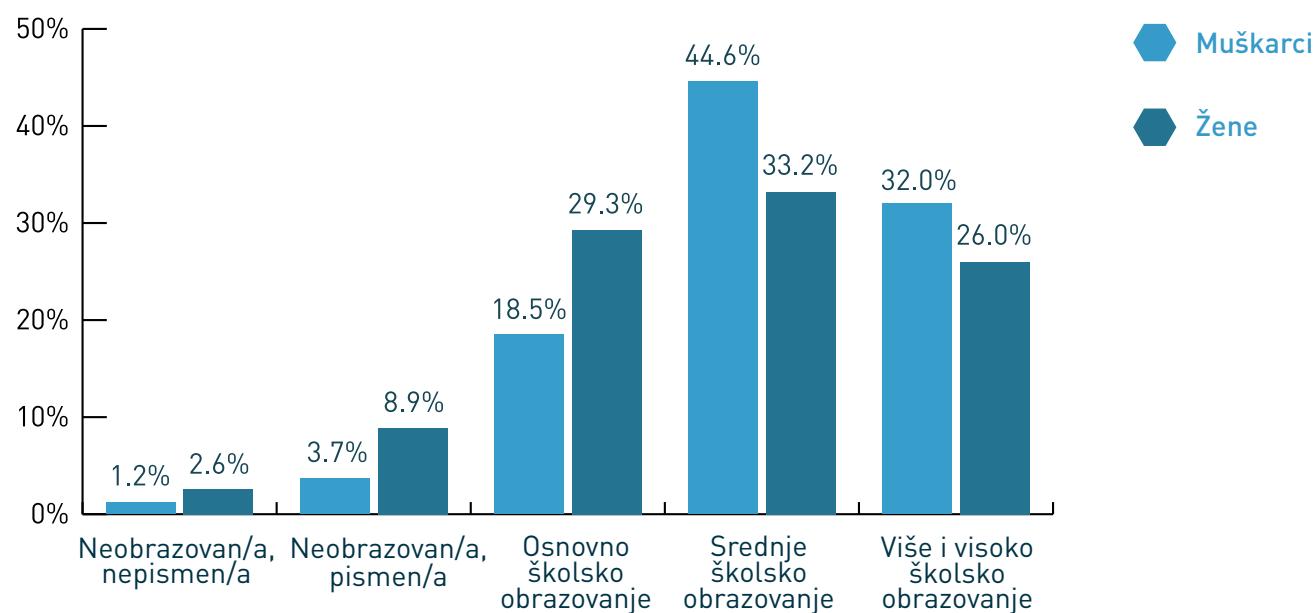
Rod i obrazovanje

Obrazovanje je priznato kao jedan od najvažnijih faktora u osnaživanju žena i konačnom ostvarivanju rodne ravnopravnosti. Značaj obrazovanja u učešću i angažovanju u politici je neosporan, priznat i istaknut u mnogim međunarodnim konvencijama i konferencijama. Na primer, tokom Četvrte svetske konferencije o ženama koja je održana u Pekingu 1995. godine, priznato je da „ulaganje u formalno i neformalno obrazovanje i obuku devojaka i žena, što izuzetno mnogo doprinosi društvu i privredi, je dokazano kao jedno od najboljih sredstava za postizanje održivog razvoja i ravnomernog i održivog privrednog rasta“. Pored toga, Pekinška konferencija je priznala da je povećanje obrazovanja i pismenosti žena imperativ za osnaživanje učešća žena na položajima za donošenje odluka.¹⁶

Obzirom na značaj obrazovanja za učešće žena u politici, donošenje odluka i rukovođenje, Kosovo trpi velike društvene nedostatke jer žene zaostaju iza muškaraca u ovim oblastima. Popis stanovništva Kosova iz 2012. godine je pokazao da devojke i žene predstavljaju 77% od 59,624 ljudi iznad 15 godina starosti bez formalnog obrazovanja za razliku od 23% muškaraca.¹⁷ S druge strane, od 75,213 ljudi sa diplomama, žene čine samo 39%.

Rezultati ankete su pokazali da muškarci i dečaci na Kosovu imaju viši stepen obrazovanja od žena i devojaka. Ova razlika je statistički značajna. Rezultati su statistički značajni i kod podataka o srednjem i visokom obrazovanju, iako se najveća razlika primećuje kod visokog obrazovanja. To pokazuje da je verovatnije da će mnogo veći broj muškaraca posedovati srednji i visoki stepen obrazovanja, a da žene dva puta češće nemaju nikakvo obrazovanje. Za dodatne informacije, v. sledeći grafikon.

Slika 3.1. Stepen obrazovanja, podaci po rodu ispitanika

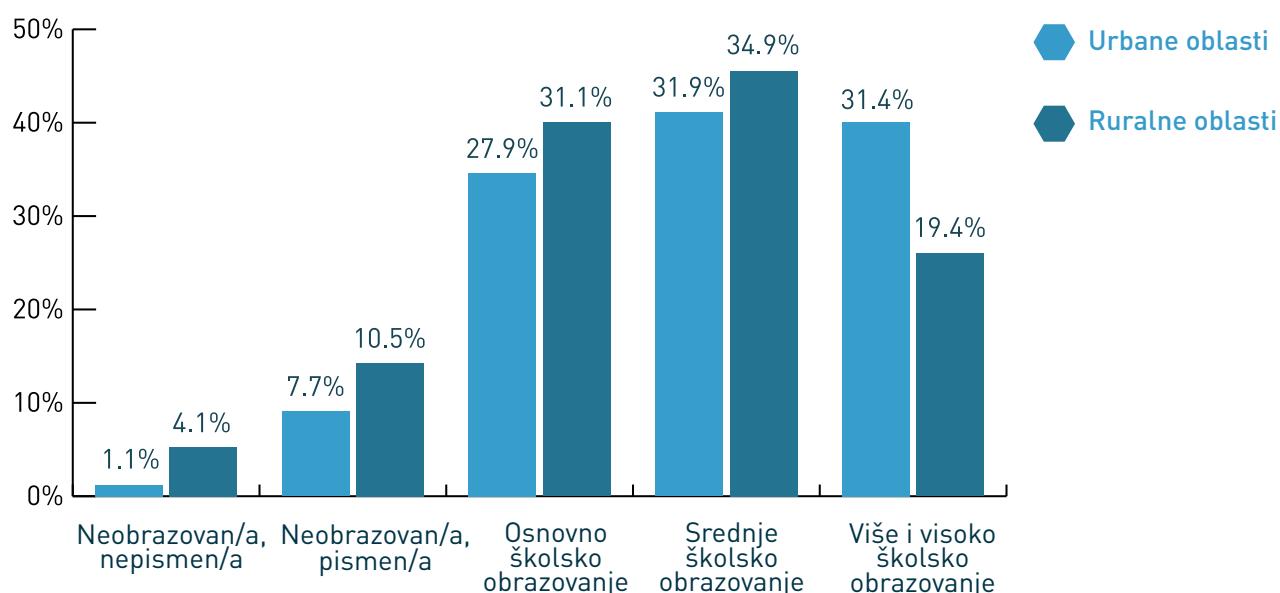
¹⁶ Četvrta Konferencija Ujedinjenih nacija o ženama, 1995. godine.

¹⁷ <http://esk.rks-gov.net/rekos2011/repository/docs/Educational%20characteristics%20of%20Kosovo%20population.pdf>

Međutim, postoje znaci da se ovakve razlike u obrazovanju muškaraca i žena smanjuju. Naime, opažanje da mlađe žene ispitanici imaju visoki stepen obrazovanja je statistički značajno.

Pored toga, analiza pokazuje da su žene koje žive u ruralnim područjima manje obrazovane. Postoji značajna razlika u stepenu obrazovanja žena koje žive u gradovima i žena koje žive u selima. S obzirom na značaj obrazovanja za učešće žena u procesima donošenja odluka, to dodatno doprinosi nepovoljnem položaju žena u ruralnim područjima.

Slika 3.2. Stručna spremna među ženama koje žive u ruralnim i urbanim oblastima

Ove cifre pokazuju da na svakom stepenu obrazovanja postoje razlike. Pored toga, manje je verovatno da će žene ispitanici koje dolaze iz većih porodica biti obrazovane. Teoretski se može izvesti da veće porodice ispred obrazovanja čerki stavlju prioritet na drugu problematiku u njihovom domaćinstvu ili da obrazovanje sinova predstavlja veći prioritet nego obrazovanje čerki. Još jedno moguće tumačenje je da, u ukupnom smislu, veće porodice poseduju niže stepene obrazovanja od manjih porodica.

Cetvрto poglavlje:

Društveno i političko učešće

Pored učinka koji ima „barijera ličnog napretka“, žene na Kosovu se suočavaju sa mnogim drugim društvenim i političkim preprekama za učešće u javnom životu.

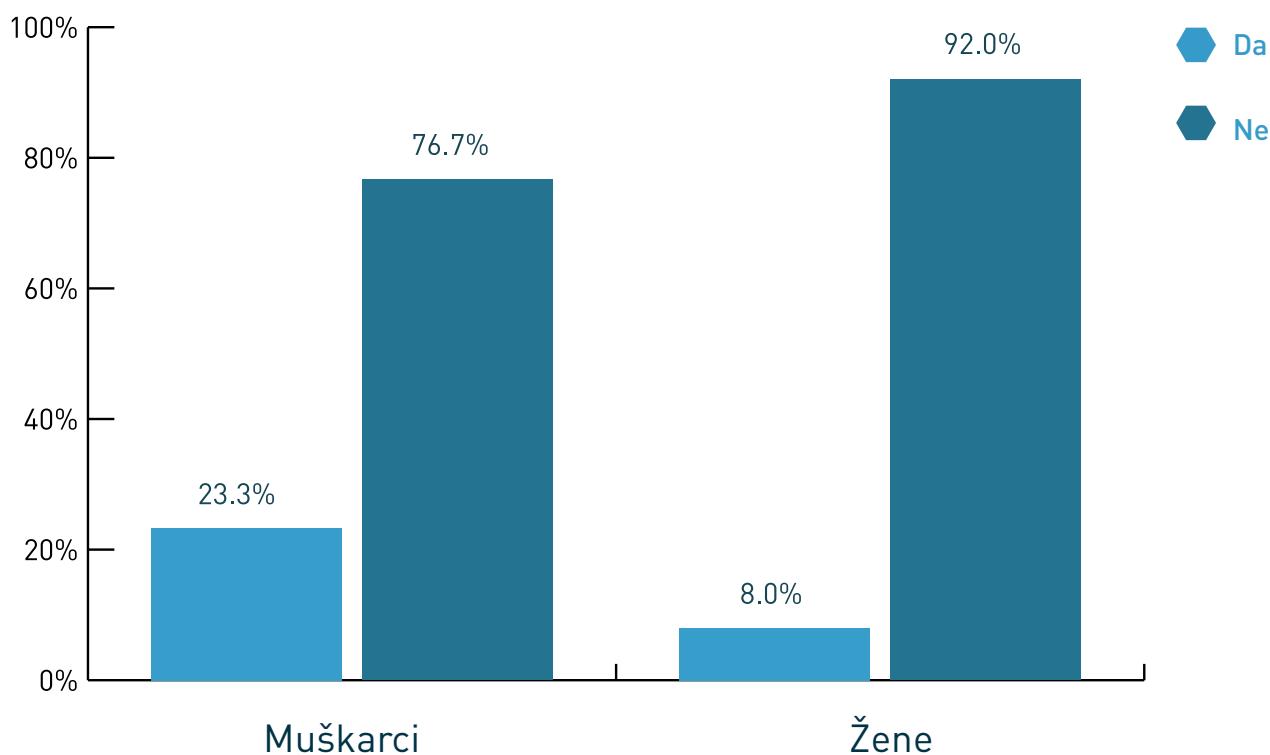
U opštem smislu, istraživanje sugerije da muškarci mnogo više učestvuju u javnom životu od žena. Takođe je potvrđeno da muškarci provode mnogo više slobodnog vremena vani: sa prijateljima ili rođacima, učestvuju u sportskim ili drugim delatnostima, angažovani su vršenju dobrovoljnog rada, društvenim i političkim aktivnostima. Što se tiče učešća u radu političkih stranaka, rezultati pokazuju veće rodne razlike: 22% muškaraca je izjavilo da su učestvovali u aktivnostima političkih stranaka u poslednjih šest meseci u odnosu na 8% žena.

Slično tome, odgovori vezani za sportske i fizičke aktivnosti otkrivaju slične rodne razlike u učešću. Samo 20% žena je izjavilo da učestvuju u takvim aktivnostima često i ponekad u odnosu na 46% muškaraca ispitanika.

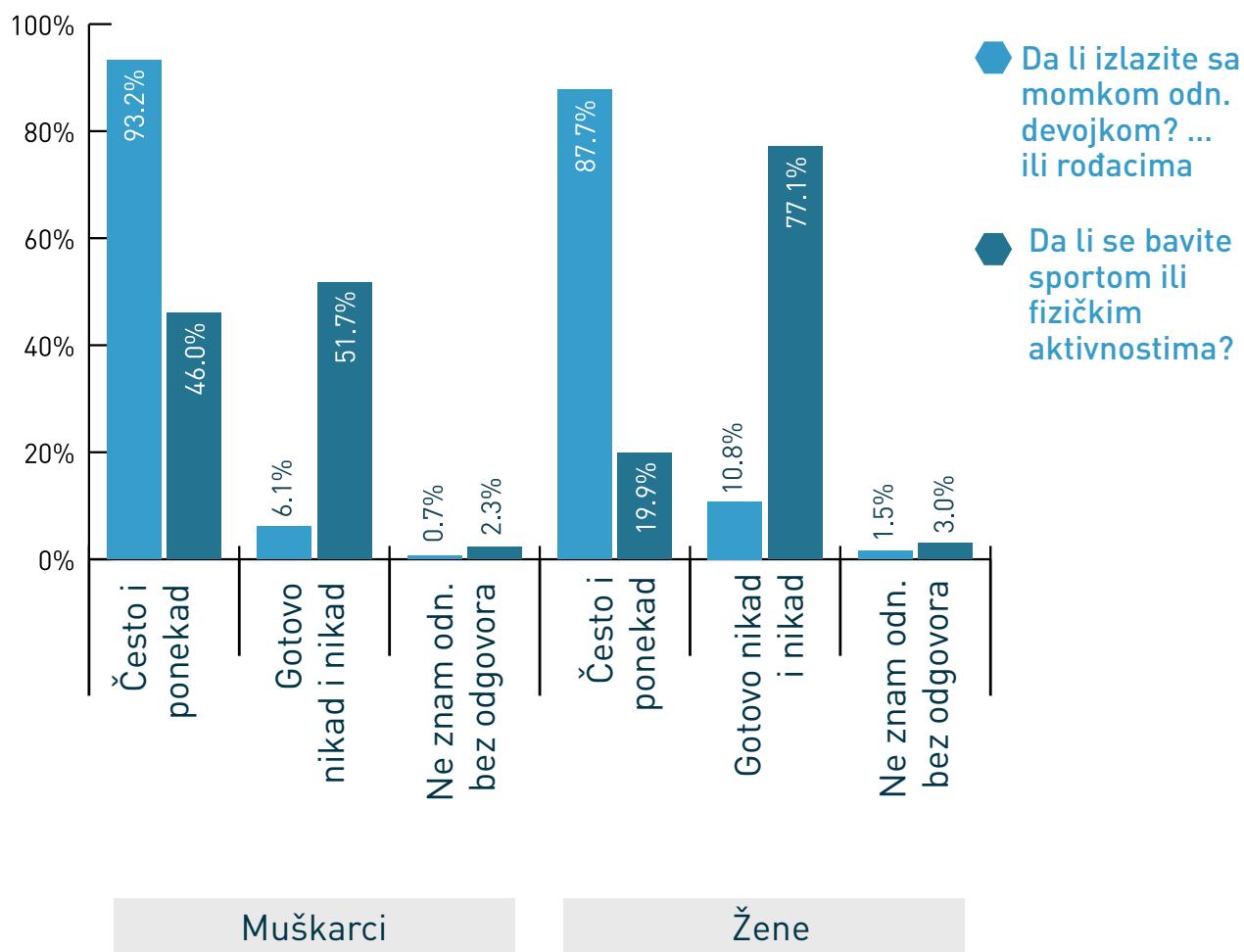
Pored toga, malo više muškaraca ispitanika je izjavilo da su učestvovali u aktivnostima nevladinih organizacija, građanskim inicijativama, javnim raspravama i inicijativama u zajednicama u poslednjih šest meseci u odnosu na žene ispitanike.

Političko učešće

Slika 4.1. Učešće u aktivnostima političkih stranaka, podaci po rodu ispitanika

Slika 4.2. Učešće u aktivnostima van kuće, podaci po rodu ispitanika

Pored toga, rezultati pokazuju da je verovatnije da će obrazovane žene učestvovati i u društvenom i u političkom životu.

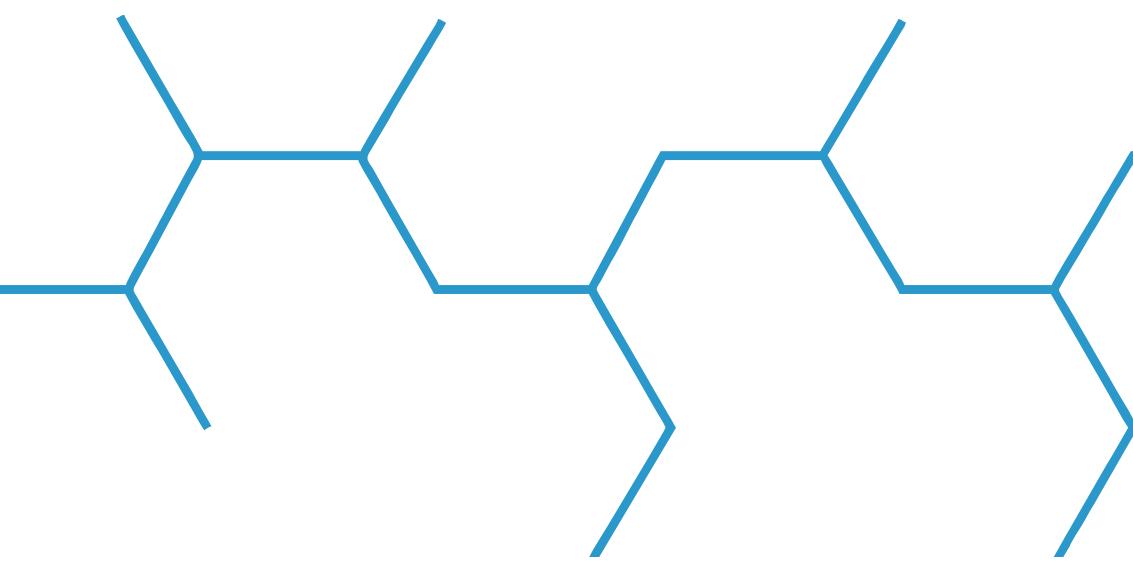
Odlučujući faktor za političko učešće žena

Političko učešće žena je izračunato zbirnim izvođenjem odgovora o učešću u društvenim i političkim događajima, skupovima i organizacijama. Pitanja koja procenjuju političko učešće žena su se odnosila i na učešće u aktivnostima političkih stranaka, aktivnostima organizacija građanskog društva, javnim raspravama i inicijativama građana. Ovaj pokazatelj je analiziran zajedno sa demografskim i druge psihosocijalnim varijablama kako bi se utvrdile značajne povezanosti i faktori učešća žena u ovim aktivnostima. Neke od statistički najznačajnijih povezanosti su izložene u daljem tekstu.

- Pre svega, verovatnije je da će ispitanici koji učestvuju u društvenim aktivnostima (kao što su izlasci, susreti sa prijateljima, bavljenje sportskim aktivnostima) takođe učestvovati u političkim aktivnostima (članstvo u političkim strankama, prisustvovanje političkim događajima, projektima koje sprovodi vlada, građanskim inicijativama, javnim raspravama).
- Mnogo je verovatnije da će žene ispitanici sa višim stepenom obrazovanja učestvovati u društvenim i političkim aktivnostima u odnosu na žene sa nižim stepenom obrazovanja.

Nivoi učešća su analizirani i s obzirom na stereotipe svakog od ispitanika.

- Rezultati ukazuju da sa povećanjem članstva žena u strankama smanjuje verovatnoća da će ove žene imati pozitivne stereotipe o muškarcima; u isto vreme, verovatnoća o pozitivnim stereotipima o ženama se povećava. Pre svega, rezultati pokazuju da žene koje imaju pozitivne stereotipe o muškarcima takođe imaju niži nivo političkog učešća.
- Pored toga, verovatnije je da će se žene studenti uključiti u političke i društvene aktivnosti, a slede žene zaposlene u javnim preduzećima. Rezultati analize prema etničkim grupama pokazuju da su žene iz reda kosovskih Srba najaktivnije i u političkom i u društvenom životu u odnosu na pripadnice iz reda drugih etničkih grupa.
- Udate žene imaju manje nivo političkog učešća u odnosu na neudate žene.

Peto poglavlje: Ekonomsko učešće

Žene i muškarci na tržištu rada

Uprkos nedavnom privrednom razvoju zemlje, na tržištu rada Kosova i dalje postoje velike rodne nejednakosti. Anketa radne snage objavljena 2013. godine pokazuje da je samo 25,6% (302.844) radno sposobnog stanovništva zaposleno.¹⁸ Stopa zaposlenosti¹⁹ radno sposobnih muškaraca je mnogo veća nego stopa zaposlenosti radno sposobnih žena: u odnosu na 10,7% radno sposobnih žena zaposleno je 39,9% radno sposobnih muškaraca.²⁰

Nadalje, anketa pokazuje da je samo 17,8% žena radnog uzrasta aktivno²¹ na tržištu rada u odnosu na 55,4% muškaraca.²²

Ispitanici su nagovestili da određene profesije povezuju sa rodom. Generalno, rezultati ukazuju da mnogi ispitanici povezuju muškarce sa rukovodećim položajima i to ne samo u politici, nego i u drugim stručnim oblastima. Radi sistematizacije, odgovori su podeljeni u tri različite grupe na osnovu toga da li ih tradicionalno obavljaju više muškarci ili žene.

Zanimanja kojima se tradicionalno bave muškarci

Što se tiče zanimanja koje su više „tradicionalno muška“ i kojima se više bave muškarci nego žene (tj. pripadnici oružanih snaga, taksisti, električari ili vodinstalateri, piloti, građevinski radnici, obezbeđenje, itd.), učesnici uglavnom povezuju ove profesije sa muškarcima.

Zanimanja kojima se tradicionalno bave žene

Isto važi i za „tradicionalno ženska“ zanimanja kojima se više bave žene (tj. medicinske sestre, nastavnici u osnovnim školama, frizeri i čistačice). Bez obzira na rod, etničku pripadnost i starosnu dob ispitanika, svi ova zanimanja još uvek povezuju više sa ženama nego muškarcima.

Tradicionalno neutralna zanimanja

Što se tiče zanimanja koja se tradicionalno smatraju neutralnim, rezultati su podjednako raspoređeni. Zanimanja koja se podjednako povezuju i sa muškarcima i sa ženama su farmaceut, nastavnici srednjih škola, ekonomisti i novinari.

Donošenje odluka i rukovodeći položaji

Svi rukovodeći, upravnički i položaji povezani sa donošenjem odluka se više povezuju sa muškarcima nego ženama. Među ova zanimanja ubrajamo direktore marketinga, poslovne savetnike, sudije, političare, poslanike, gradonačelnike, hirurge, lekare, osoblje koje se bavi informacionom tehnologijom, univerzitet-ski profesori, direktori banaka i većih organizacija.

Analiza odgovora o rodu i zvaničnicima u skupština pokazuju veoma značajne razlike: oko 45% svih ispitanika povezuju skupštinska zanimanja sa muškarcima u odnosu na 3% koji ih povezuju sa ženama. Postoji slična razlika u odgovorima za gradonačelnika: 67,36% svih ispitanika povezuje položaj gradonačelnika sa muškarcima, dok samo 2,87% povezuje ovaj položaj sa ženama. Odgovori po rodu za direktore banaka i većih organizacija pokazuju da 57% svih učesnika povezuju ove položaje sa muškarcima u odnosu sa 3% koji ove položaje povezuju sa ženama. Slično tome, 43% svih ispitanika povezuju položaj univerzitetskog profesora sa muškaraca i samo 2% sa ženama.

¹⁸ U prilogu izveštaja je tabela ključnih pokazatelja tržišta rada na Kosovu.

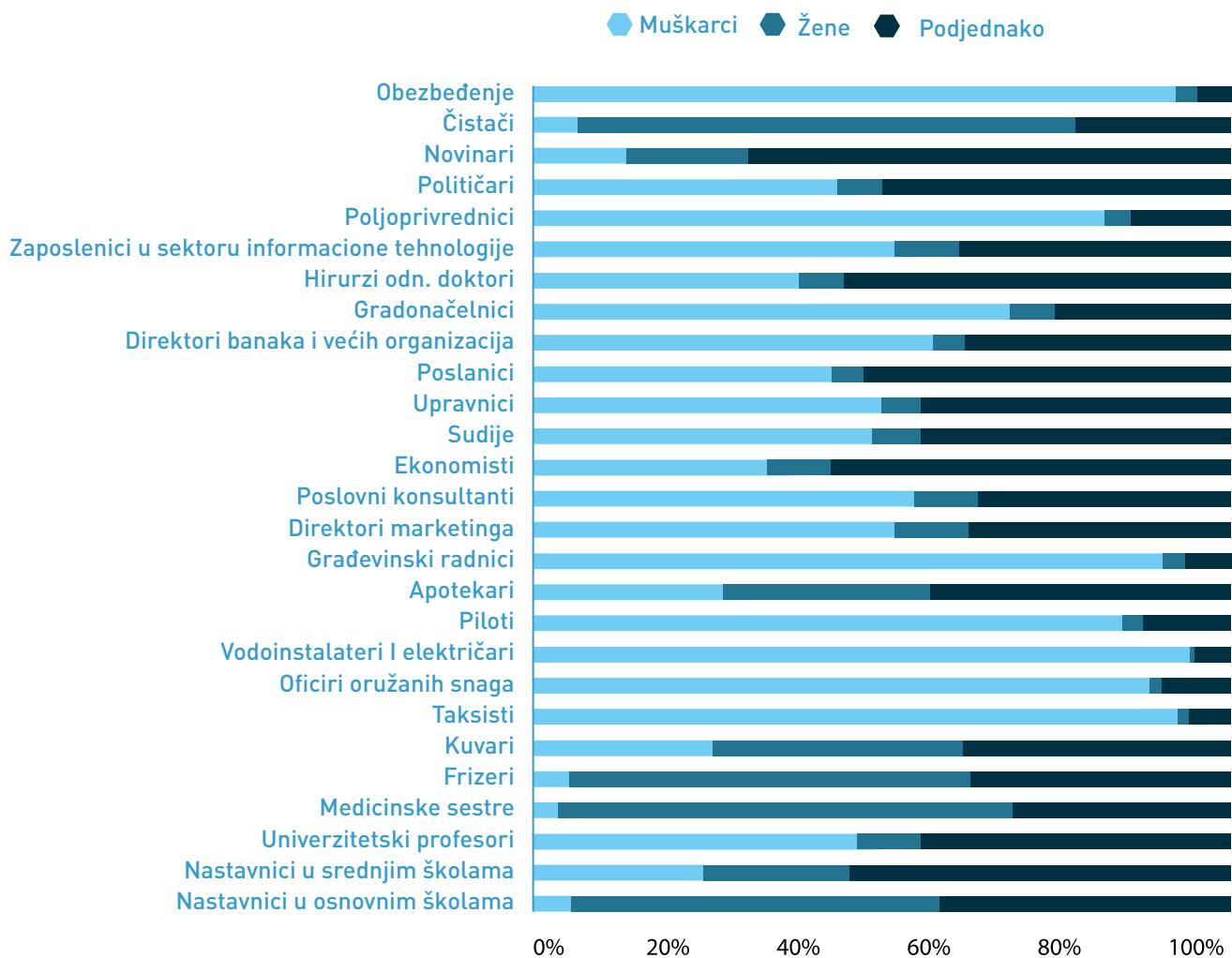
¹⁹ Stopa zaposlenosti se odnosi na procenat zaposlenog broja ljudi među radno sposobnim stanovništvom (između 15 i 64 godine života).

²⁰ Anketa radne snage na Kosovu, 2012. god.

²¹ Aktivnost na tržištu rada je termin koji se odnosi na ljude koje imaju ili koji traže posao.

²² V. „Ključni pokazatelji tržišta rada“ u prilogu izveštaja za detaljniji opis Učešća u radnoj snazi na Kosovu.

Slika 5.1. Da li povezujete sledeće zanimanja više sa muškarcima, ženama ili podjednako?

Rod i vlasništvo

Zakoni i propisi na Kosovu, kao što je Zakon o rodnoj ravnopravnosti, Zakon o vlasništvu i Zakon o porodici garantuju ravnopravnost žena i muškaraca u vlasništvu nad imovinom.²³ Međutim, stvarnost je sasvim drugačija. U pogledu imovinskih prava i vlasništva, žene na Kosovu, bez obzira na etničku pripadnost i starosnu dob, prolaze lošije u odnosu na muškarce. U većini slučajeva, žene ne nasleđuju imovinu tako često kao muškarci.²⁴ Ovaj problem je posledica niza međusobno povezanih uzroka od kojih je najznačajniji upornost patrijarhalnog sprovođenja običajnog prava. Pošto patrijarhalne prakse smatraju žene za članove porodice koje će postati članovi drugih porodica kroz brak, to tera porodice da ne ulažu u obrazovanje i ekonomsko osnaživanje njihovih čerki. S druge strane, ovakvo stanje ih

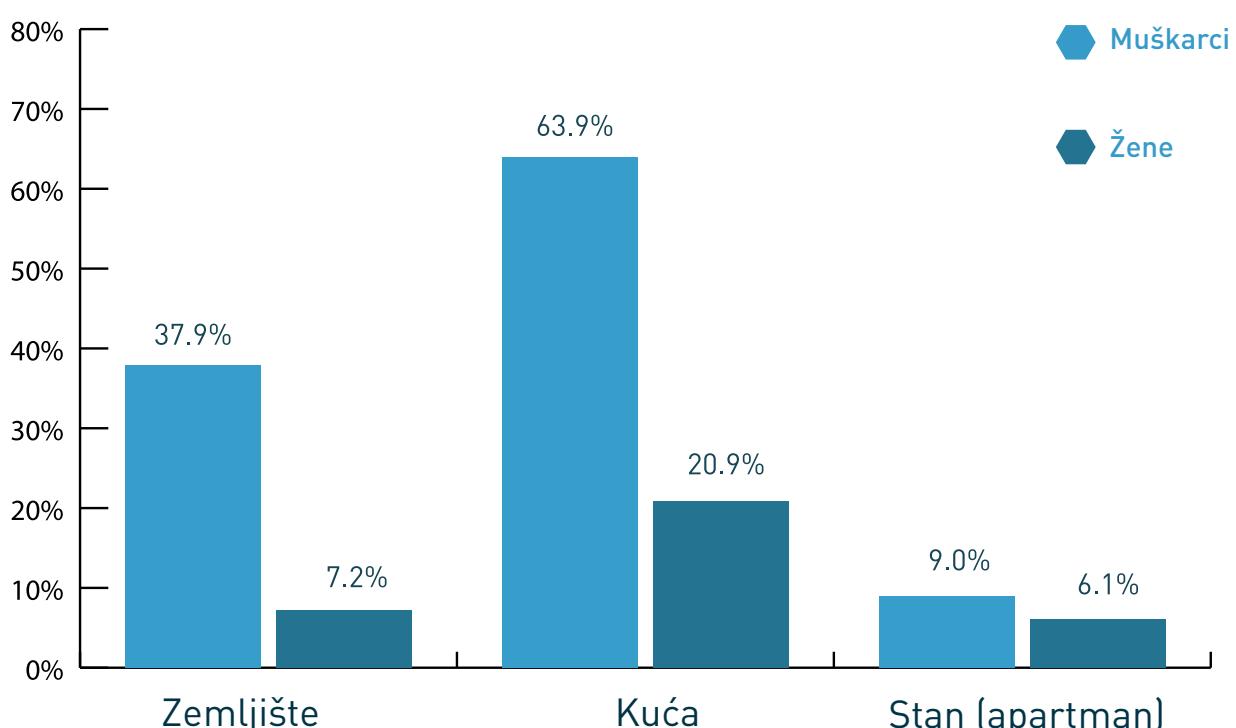
²³ Zakon o rodnoj ravnopravnosti, 2004. god., Zakon o vlasništvu, 2004. god., Zakon o porodici, 2004. god.

²⁴ Edward Tawil, „Imovinska prava na Kosovu: upečatljivo nasleđe društva u tranziciji”, Međunarodni centar za tranzicionu pravdu (2009. god.).

sprečava da izraze i primene imovinska prava tokom raspoređivanja nasledstva što doprinosi istražnosti ovog problema i što može da ima teške političke, socijalne i ekonomske posledice za status žena na Kosovu.

Rezultati ove studije odražavaju navedene prepostavke: veći procenat muškaraca ispitanika poseduje imovinu, stanove i druga materijalna dobra nego žene ispitanici. Odgovori su pokazali da mnogo veći broj muškaraca ispitanika poseduje preduzeća, kuće, stanove, prodavnice, zemljište, vozila i laptopе u odnosu na žene ispitanike.

Slika 5.2. Posedovanje zemljišta i kuća, podaci po rodu ispitanika

Slika 5.2 pokazuje da je imovina na Kosovu neravnomerno raspodeljena među muškarcima, pošto muškarci poseduju većinu zemljišta, kuća i stanova. Iako su mnogi ispitanici ukazali da veruju da žene uživaju imovinska prava, sledeće poglavljje se bavi neobaveštenosti muškaraca i žena o stvarnosti ženskog vlasništva nad imovinom.

Sesto poglavlje:

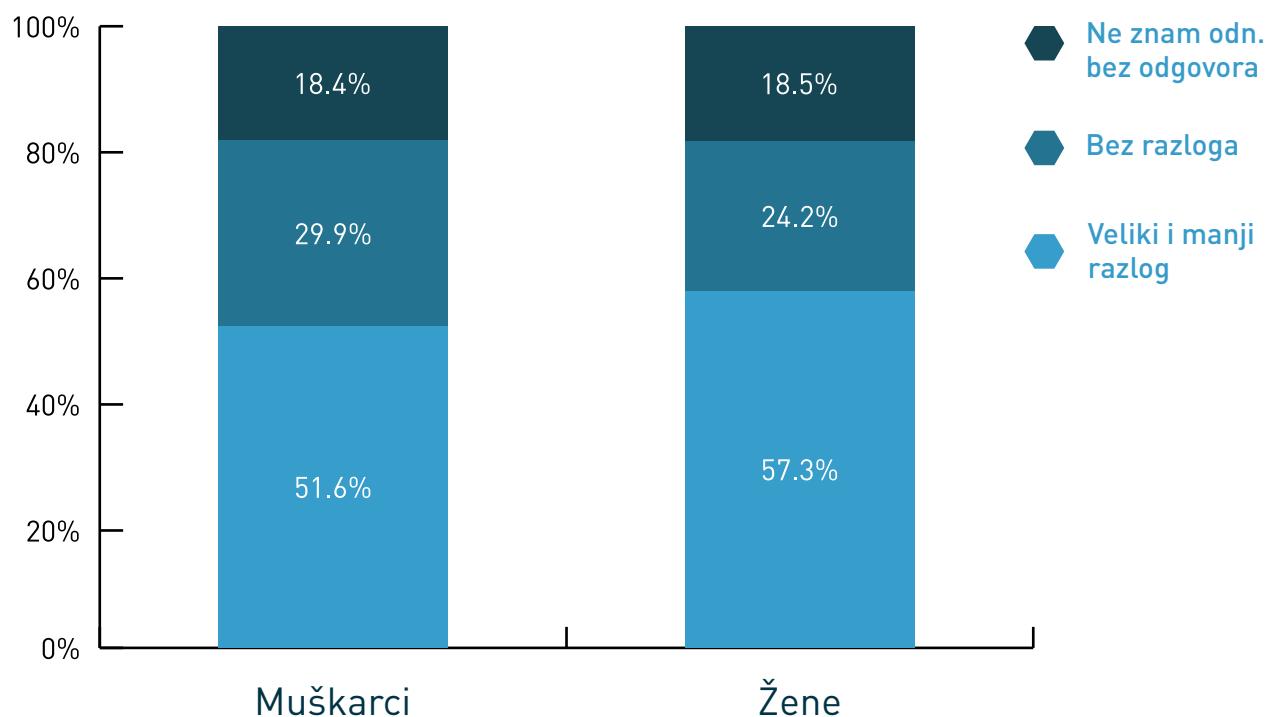
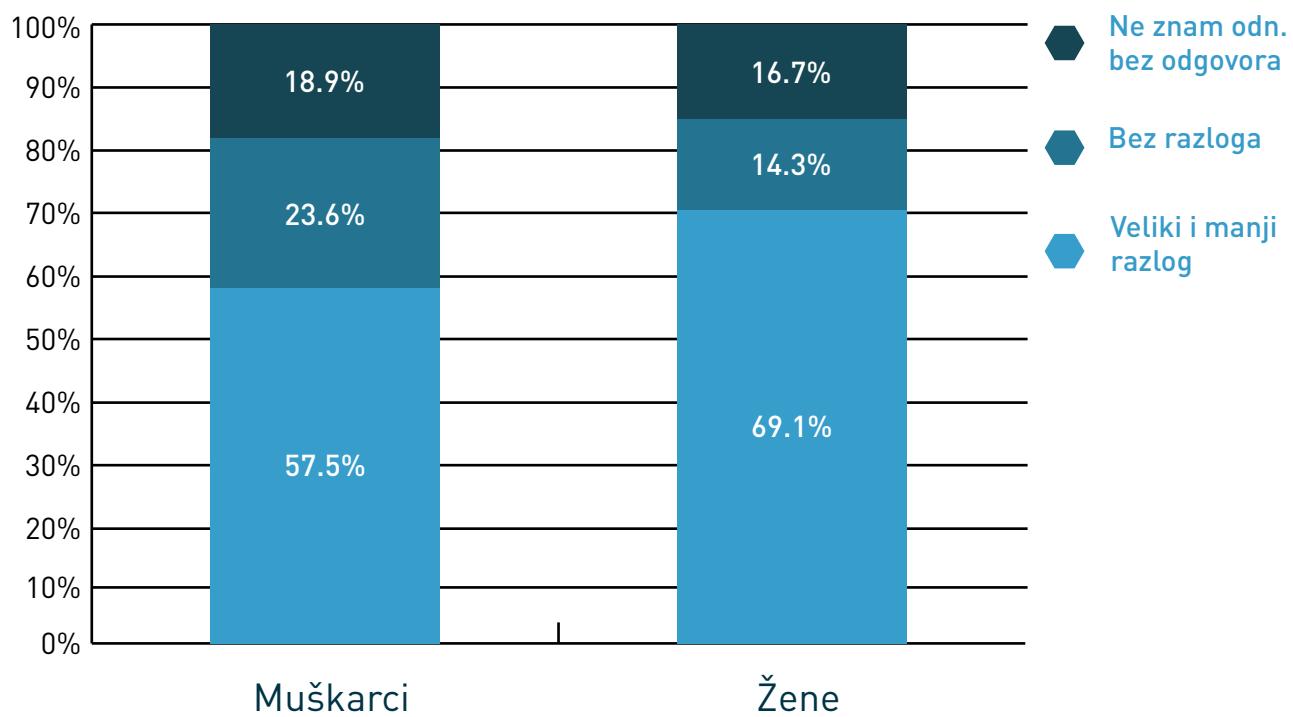
Svest o rodnoj nejednakosti

U prethodnim poglavljima smo pokazali da rodna nejednakost i dalje postoji na Kosovu. Presudan deo upitnika je dizajniran da proceni svest o postojećim nejednakostima među stanovništvom Kosova.

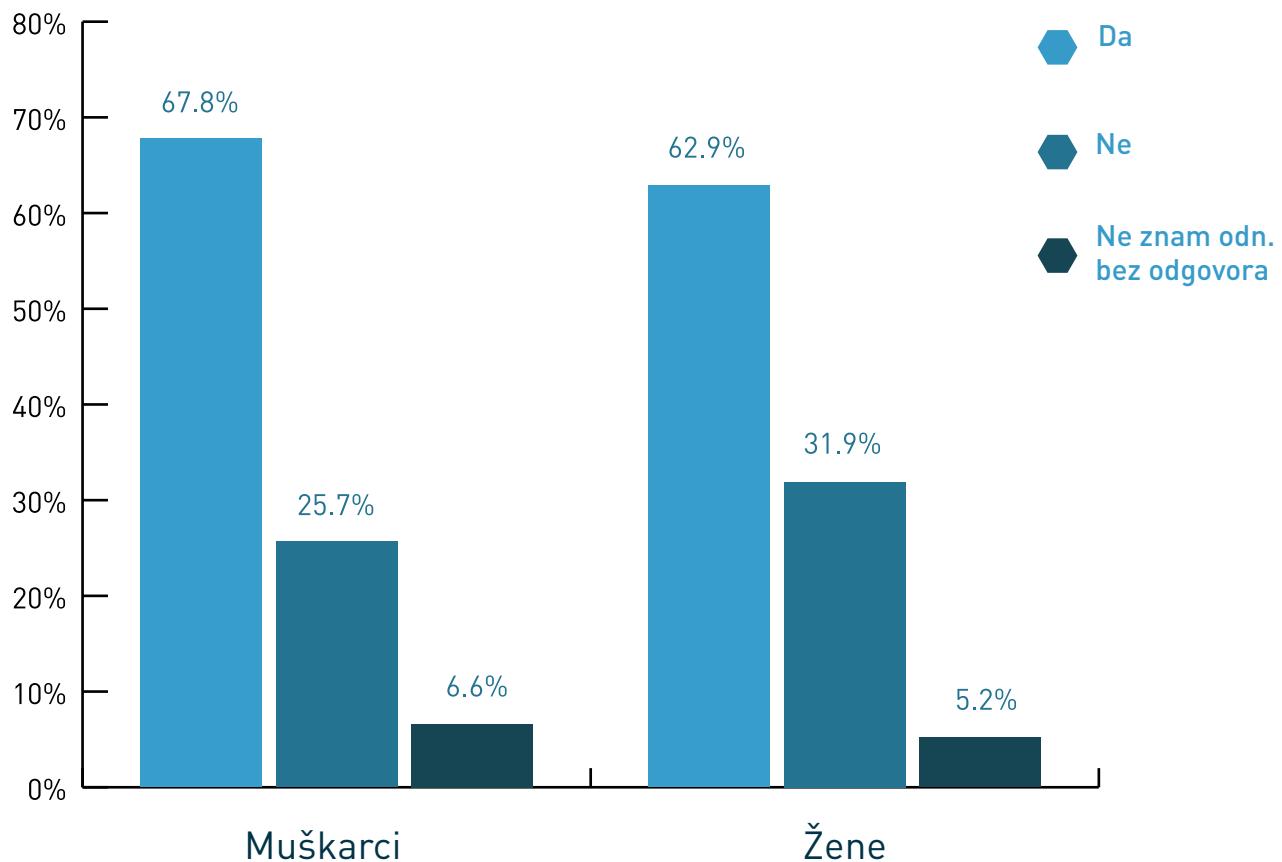
Većina svih ispitanika veruje da se muškarci i žene ne smatraju ni intelektualno ni fizički ravnopravnim u društvu. Međutim, procenat žena ispitanika koje dele ovo mišljenje je veći nego muškaraca (38% i 32%). Stavovi o intelektualnoj i fizičkoj ravnopravnosti muškaraca i žena, po etničkoj pripadnosti ispitanika su sledeći: 31% kosovskih Albanaca je izvestilo da se rodovi smatraju ravnopravnim, dok samo 11% kosovskih Srba i 23% ispitanika iz reda ostalih manjina dele ovo mišljenje.

Iako većina muškaraca i žena ispitanika veruje da muškarci i žene imaju jednak pristup obrazovanju, muškarci ispitanici u to veruju u mnogo većem broju. I muškarci i žene ispitanici veruju da je verovatnije da će među muškarcima i ženama iste dobi i iste stručnosti posao pripasti muškarcu. Slično tome, kada su upitani ko će pre biti otpušten među muškarcima i ženama istog stepena obrazovanja i stručnosti, većina ispitanika smatra da je verovatnije da će biti otpuštene žene. Uopšteno, kada im je postavljeno pitanje o ravnopravnosti prilika u politici i o opštoj društvenoj ravnopravnosti muškaraca i žena, većina muškaraca ispitanika je odgovorila da veruje da su muškarci i žene jednako tretirani, dok većina žena ispitanika veruje da se favorizuju muškarci. Ukupno gledano, podaci pokazuju da postoji svest o tome da žene nisu jednako tretirane u svim oblastima života, ali je ova svest mnogo veća među ženama.

Većina žena ispitanika veruje da je diskriminacija protiv žena glavni razlog zašto postoji manje žena na najvišim položajima u institucijama vlasti (43%), dok se samo 27% anketiranih muškaraca slaže sa ovakvom konstatacijom. Slično tome, većina žena ispitanika (31%) veruje da „žene koje su aktivne u radu političkih stranaka sputavaju muškarci“ kao glavni razlog zašto postoji manje žena na visokim položajima u vladinim institucijama. Većina muškaraca ispitanika veruje da je to manji razlog (32%), dok samo 4,6% ispitanika veruje da je glavni razlog.

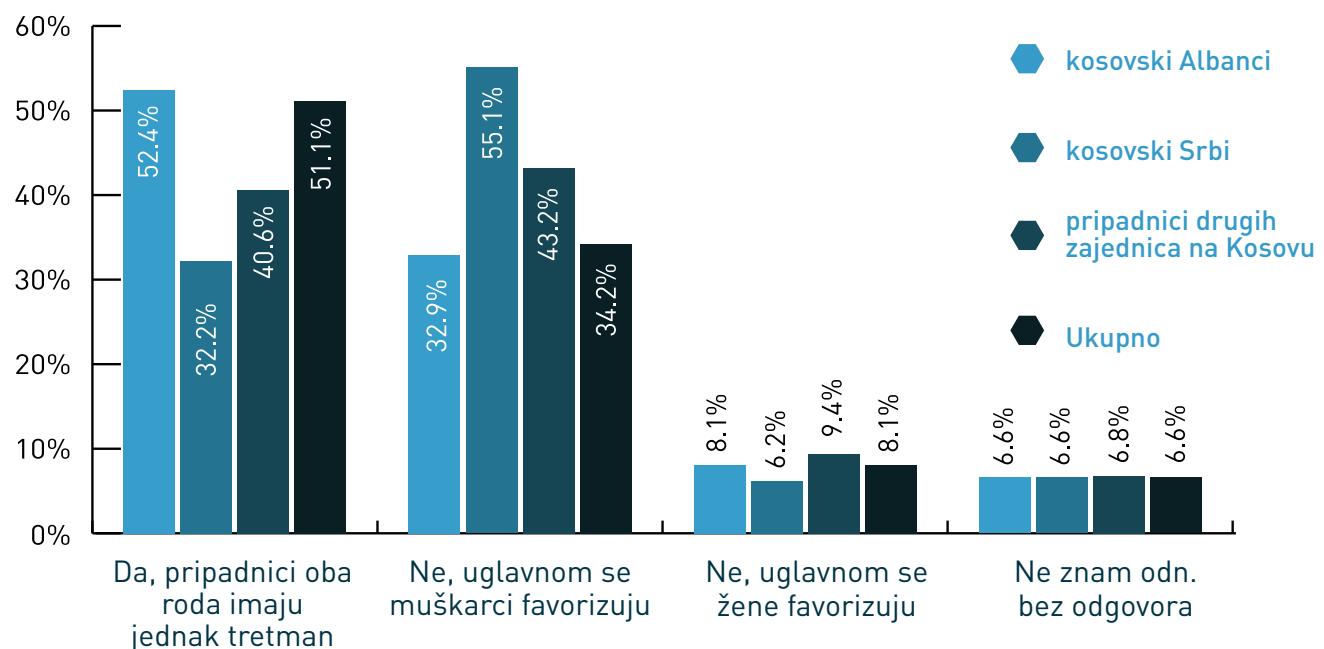
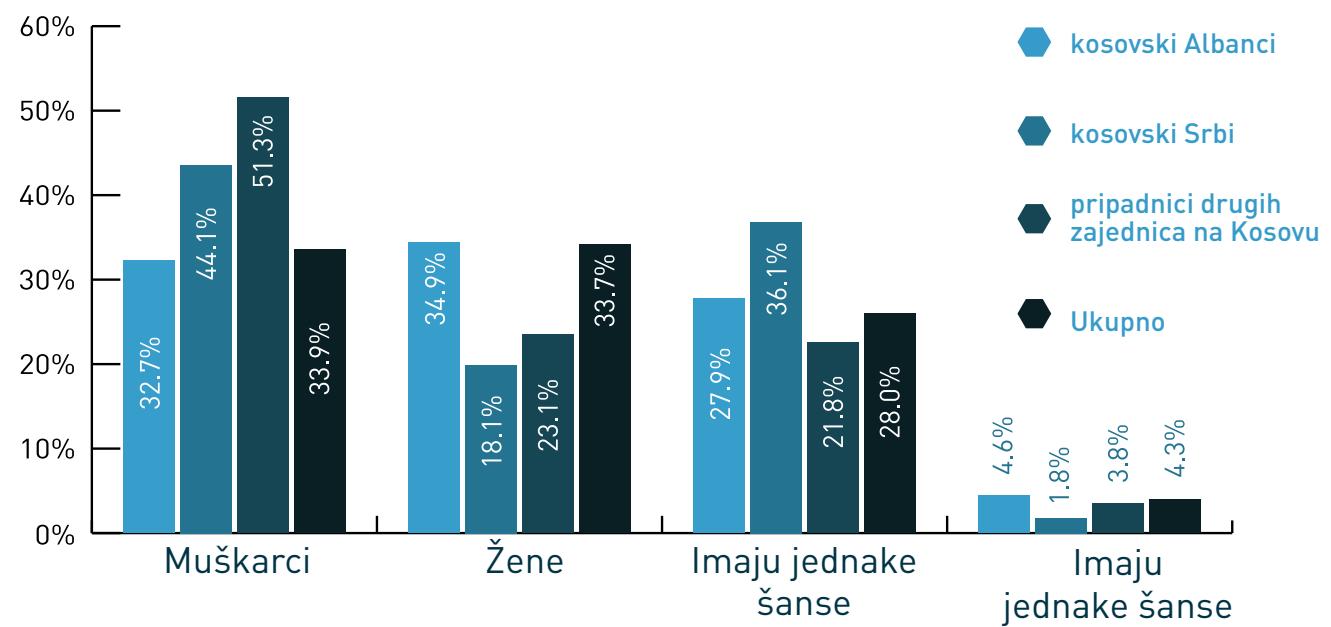
Slika 6.1. Zene koje su aktivne u radu političkih stranaka sputavaju muškarci**Slika 6.2.** Žene se suočavaju sa diskriminacijom u svim oblastima, politika nije izuzetak

Slika 6.3. Da li žene u vašem društву uživaju imovinsko nasleđe?

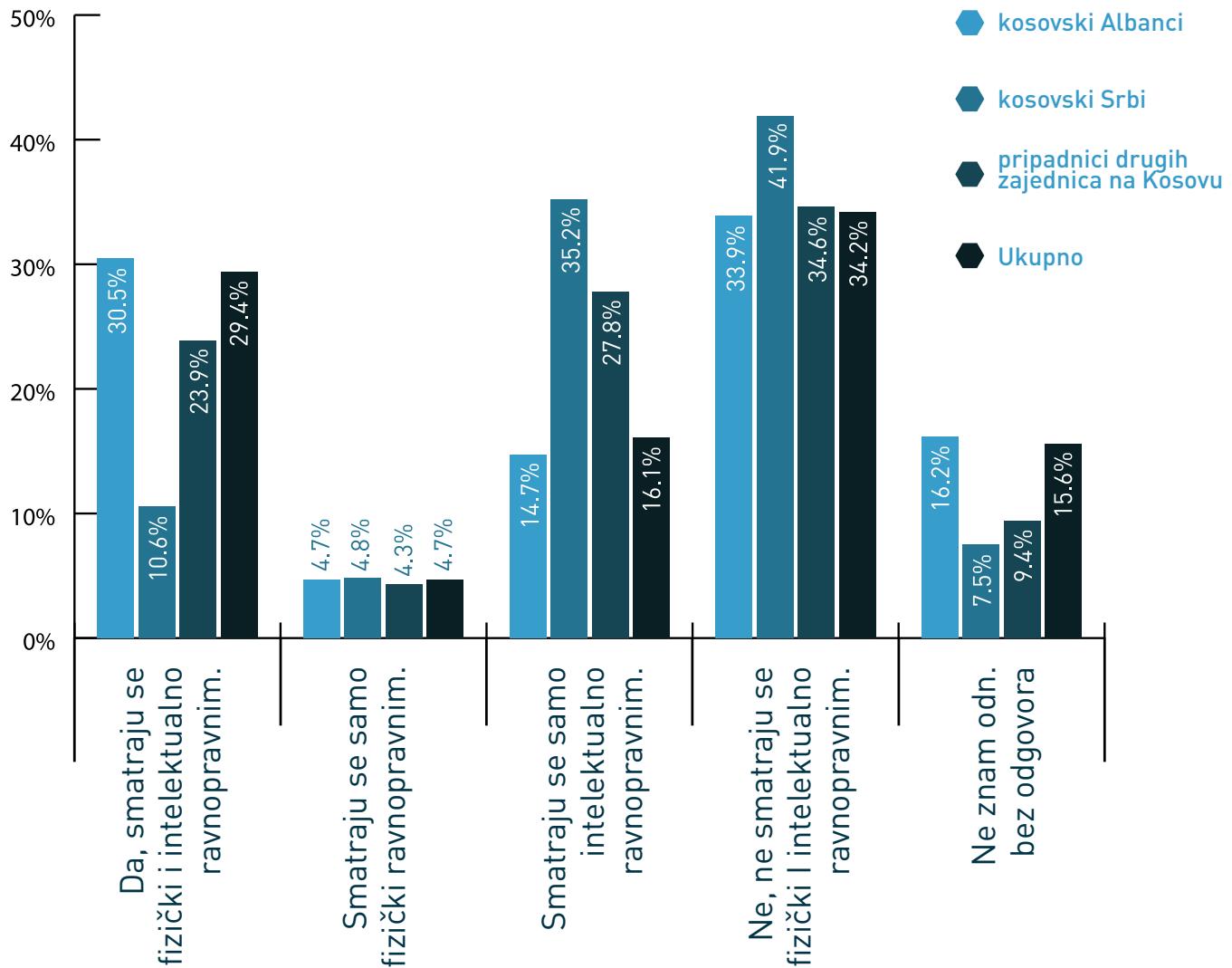

Kao što je prikazano na Slici 6.3., većina muškaraca i žena ispitanika veruje da žene na Kosovu uživaju imovinsko nasleđe. Ipak, u ovom poglavlju smo utvrdili da je vlasništvo nad imovinom neravnomerno pristrasno u korist muškaraca.

Rezultati se donekle razlikuju prema etničkoj pripadnosti ispitanika. Kosovski Srbi i pripadnici drugih manjina iskazuju veću svest o rodnoj nejednakosti u odnosu na kosovske Albance. Pedeset tri odsto ispitanika iz reda kosovskih Albanaca, 41% ispitanika iz reda drugih manjina i 32% kosovskih Srba veruje da se pripadnici oba roda jednako tretiraju.

Slika 6.4. Da li su muškarci i žene različito tretirani u vašem društvu?**Slika 6.5.** Ukoliko i muškarci i žene imaju istu starosnu dob i obrazovanje, ko od njih ima veću šansu da dobije posao?

Slika 6.6. Da li mislite da se muškarci i žene smatraju intelektualno i fizički ravноправним u vašem društvu?

Sedmo poglavlje:

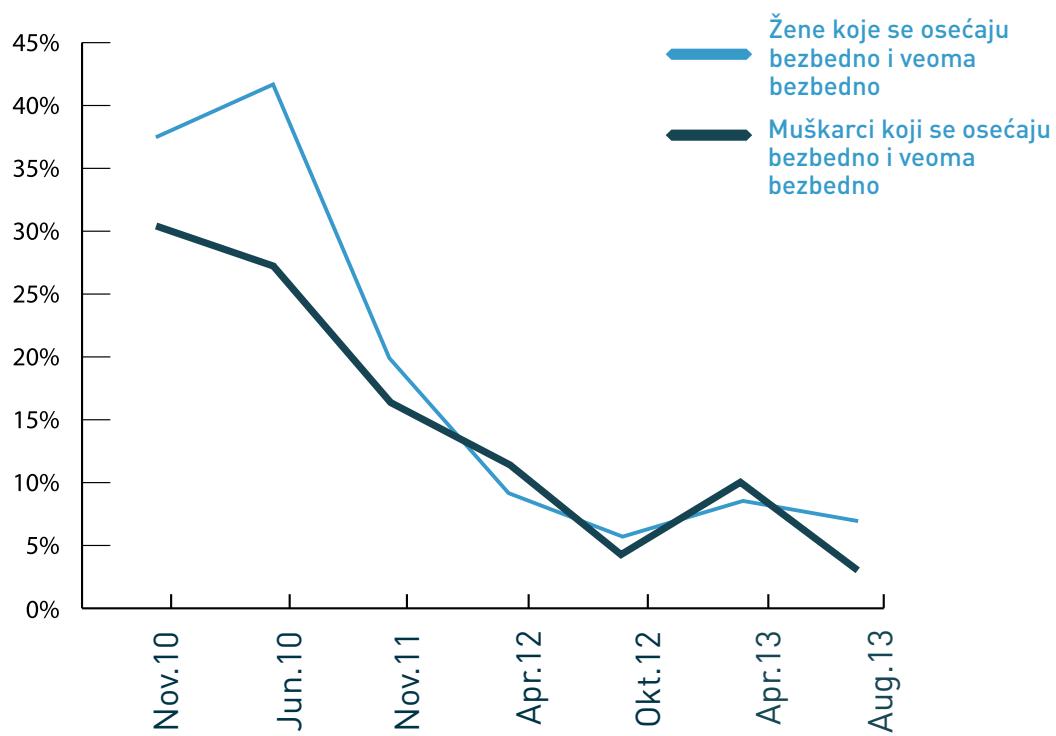
Bezbednost: kretanja i stavovi

U ovom poglavlju pružamo analizu stavova o bezbednosti i sigurnosti prema rodu ispitanika. Analiza će pokušati da utvrdi razlike u stavovima žena i muškaraca o bezbednosti, opisati iskustva i kretanja po pitanju bezbednosti i utvrditi faktore koji utiču na stavove i mišljenja o bezbednosti. Analizirajući odgovore žena ispitanika na pitanja koja se odnose na bezbednost, ovo poglavlje će pokušati da sagleda faktore koji utiču na osećanje bezbednosti i ispita faktore koje žene čine podložne nasilju.

Izveštaj Puls javnosti koristi osećaj bezbednosti na javnim mestima kao pokazatelj za procenu osećanja bezbednosti.²⁵ Pitanje je kopirano i za potrebe tekućeg istraživanja. Rezultati pokazuju da većina ispitanika smatra da se oseća bezbedno na javnim mestima. Međutim, oko 13% ispitanika izjavljuje da se ne oseća bezbedno ili da se oseća prilično nebezbedno na javnim mestima. Analiza odgovora po rodu pokazuje da je osećaj nesigurnosti rašireniji među ženama (14%) nego muškarcima (11%).

Analiza podataka koji govore o osećanju nesigurnosti u protekle četiri godine pokazuje stabilan pad u kretanju. Procenat onih koji se nisu osećali bezbedno 2010. godine u proseku iznosi 33%, 2011. godine 20% ispitanika je izjavilo da se ne oseća bezbedno, dok posljednja anketa ukazuje značajan pad onih koji su prijavili da se ne osećaju bezbedno (13%). Pozitivno kretanje je očiglednije kod žena ispitanika: postotak žena koji se ne osećaju bezbedno na javnim mestima je smanjen sa 36% (2010. god.) na 14% (2013. god.).

Slika 7.1. Ispitanici koji se ne osećaju bezbedno na javnim mestima, podaci po rodu

²⁵ Program Ujedinjenih nacija za razvoj i Agencija SAD za međunarodni razvoj Projekat Puls javnosti.

Kada je osećaj sigurnosti analiziran po različitim demografskim grupama, rezultati su pokazali da se žene koje borave u urbanim oblastima osećaju manje bezbedno od onih koje žive u ruralnim oblastima. U smislu statusa zaposlenosti, studenti se osećaju najmanje bezbedno (30%), a slede oni koji su nezaposleni i traže posao (27%) i oni koji rade u privatnim preduzećima (27% se ne oseća bezbedno). S druge strane, domaćice i žene koje rade u javnim preduzećima se osećaju najbezbednije.

Tumačenje rezultata prema starosnoj dobi ukazuju da mlađi ispitanici izražavaju veći osećaj nesigurnosti. Prema tome, mlađe žene se osećaju manje bezbedno. Ono što je zanimljivo je da podaci o osećanju nebezbednosti prema stepenu obrazovanja pokazuju da postoji više ispitanika sa višim stepenom obrazovanja koji se ne osećaju bezbedno na ulicama nego onih koji se osećaju bezbedno. Može se zaključiti da stepen obrazovanja smanjuje svest o pretnjama za žene. Pored toga, verovatnije je da su žene sa visokim stepenom obrazovanja zaposlene i da je moguće da se suočavaju sa različitim preprekama dok su na javnim mestima i, stoga, imaju manju osećaj bezbednosti. Domaćice, koji obično imaju niži stepen obrazovanja od pripadnika drugih grupa, ukazuju da se osećaju bezbednije nego žene iz svih ostalih kategorija.

Za potrebe procene bezbednosnih pitanja, ispitanici su zamoljeni da navedu pretnje koje smatraju najopasnijim po njihove porodice. Rezultati pokazuju da i žene (28%) i muškarci (29%) smatraju krađu za najozbiljniju pretnju, a potom siromaštvo i saobraćajne nesreće. Razlike su primećene kod pretnji koje predstavlja degradacija životne sredine (6% žena i 4% muškaraca), oružane pljačke (5% žena i 6% muškaraca) i organizovani kriminal (1,5% žena i 3% muškaraca). Pre svega, manje od 1% i žena i muškaraca su naveli trgovinu ljudima kao najveću pretnju po njihove porodice. Ovakvi rezultati ne ukazuju na značajne razlike u stavovima o pretnjama među muškarcima i ženama.

Na osnovu analize prema prebivalištu ispitanika, nema razlika u stavovima između žena u ruralnim i urbanim oblastima o najvećim pretnjama po porodice. Krađe se smatraju za najveće pretnje, a slede siromaštvo i saobraćajne nesreće. Međutim, više žena iz urbanih oblasti smatra da su krađe najveća pretnja po porodice, dok više žena iz ruralnih oblasti smatra siromaštvo za najveću pretnju porodicama.

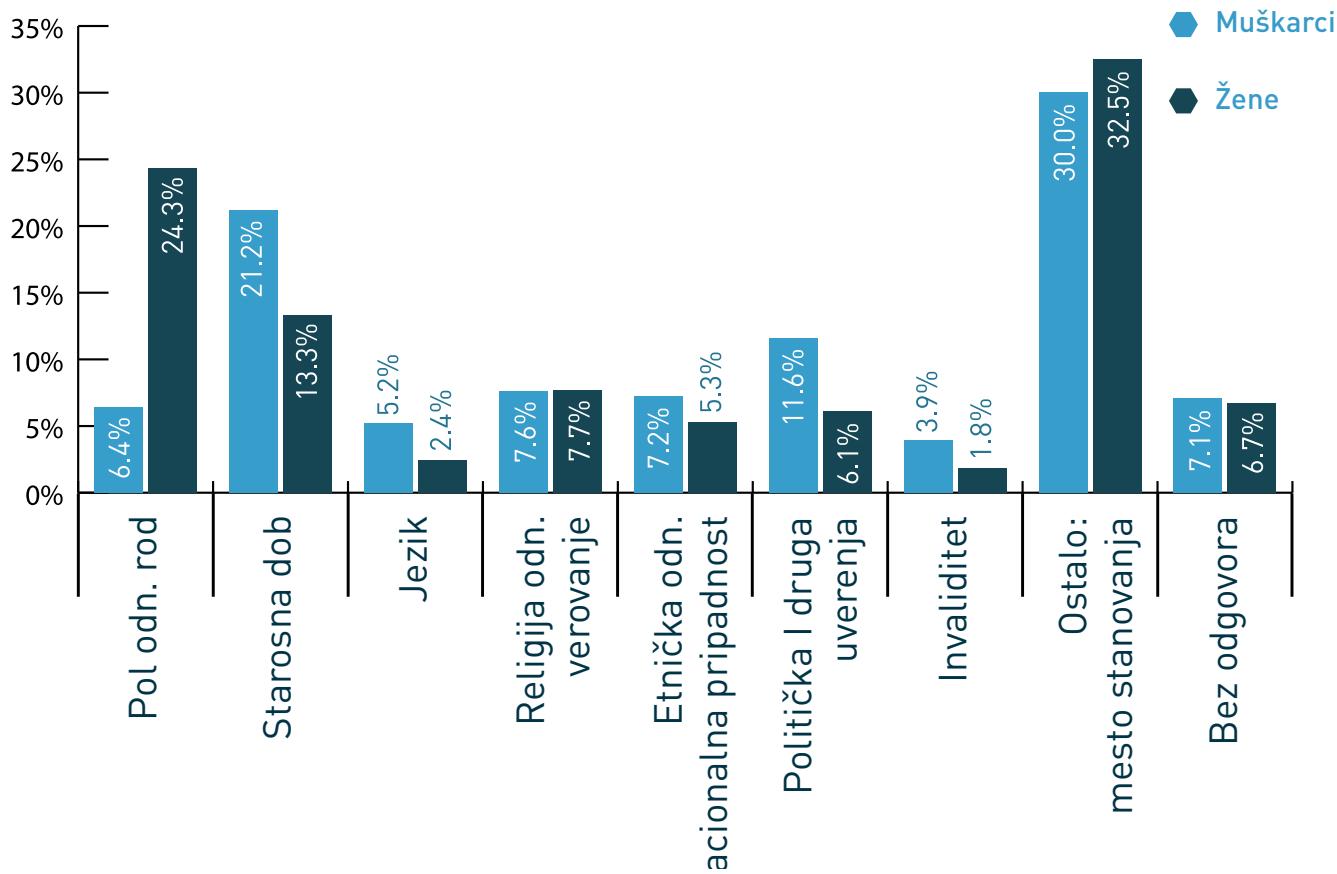
Slika 7.2. Bezbednosne pretnje po porodice, podaci prema rodu ispitanika

Koje od sledećih bezbednosnih pretnji smatrate najopasnijim po vašu porodicu?	Rod		Ukupno
	Žene	Muškarci	
Pljačke	4.7%	5.7%	5.2%
Krađe	28.1%	29.2%	28.7%
Otmice	1.1%	0.9%	1.0%
Ubistva	2.0%	2.1%	2.1%
Saobraćajne nesreće	6.1%	6.8%	6.5%
Organizovani kriminal odn. mafija	1.5%	2.7%	2.1%
Trgovina ljudima	0.7%	0.7%	0.7%
Nesreće u kući	0.9%	1.3%	1.1%
Požari	0.8%	0.7%	0.7%
Siromaštvo	18.5%	17.9%	18.2%
Zarazne bolesti	0.6%	0.9%	0.7%
Opojna sredstv	1.0%	1.0%	1.0%
Iznuđivanje novca	0.2%	0.3%	0.2%
Posedovanje lakog naoružanja	0.6%	0.6%	0.6%
Degradacija životne okolin	5.7%	4.4%	5.0%
Drug	5.3%	4.8%	5.0%
Ne znam	9.4%	8.8%	9.1%
Ne odnosi se na mene	12.8%	11.3%	12.0%
Ukupno	100%	100%	100%

Kako bi se procenili stavovi o diskriminaciji, ispitanici su zamoljeni da identifikuju osnove za diskriminaciju, ako postoji. Odgovori pokazuju da je većina ispitanika (31%) odabrala faktore kao što su prebivalište, izbeglički status, zdravstveni i socijalni status kao osnovu za diskriminaciju. Naime, 24% žena smatra da je rod osnova za diskriminaciju u odnosu na 6% muškaraca. Ovakvi rezultati pokazuju da veći procenat žena ima iskustva sa rodnom diskriminacijom.

Slika 7.3. Osnove za diskriminaciju

Kako bi se procenilo iskustvo ispitanika sa nasiljem, postavljeno je nekoliko pitanja o iskustvu sa fizičkim nasiljem i iskustvo sa pretnjama nasiljem. Oko 11% muškaraca i 9% žena je izjavilo da su imali iskustva sa najmanje jednim od gore navedenih. U tom smislu, većina ispitanika je prijavila da imaju iskustva sa nasiljem.

Rodno zasnovano nasilje

Iako je većina ispitanika izvestila da se protive nasilju protiv žena gde 93% ispitanika smatra da udaranje žena nikada nije prihvatljivo, 91% muškaraca i 95% žena dele ovo mišljenje. Procenat onih koji su se složili da je udaranje žena ponekad (ili uvek) u redu je najviši među ispitanicima uzrasta od 46 i više godina, a sledi najmlađa starosna grupa (između 18 i 24 godine starosti). S druge strane, starosna grupa između 37 i 45 godina života najmanje prihvata nasilje nad ženama.

Tabela 7.1. Prihvatanje nasilja nad ženama, podaci prema rodu ispitanika

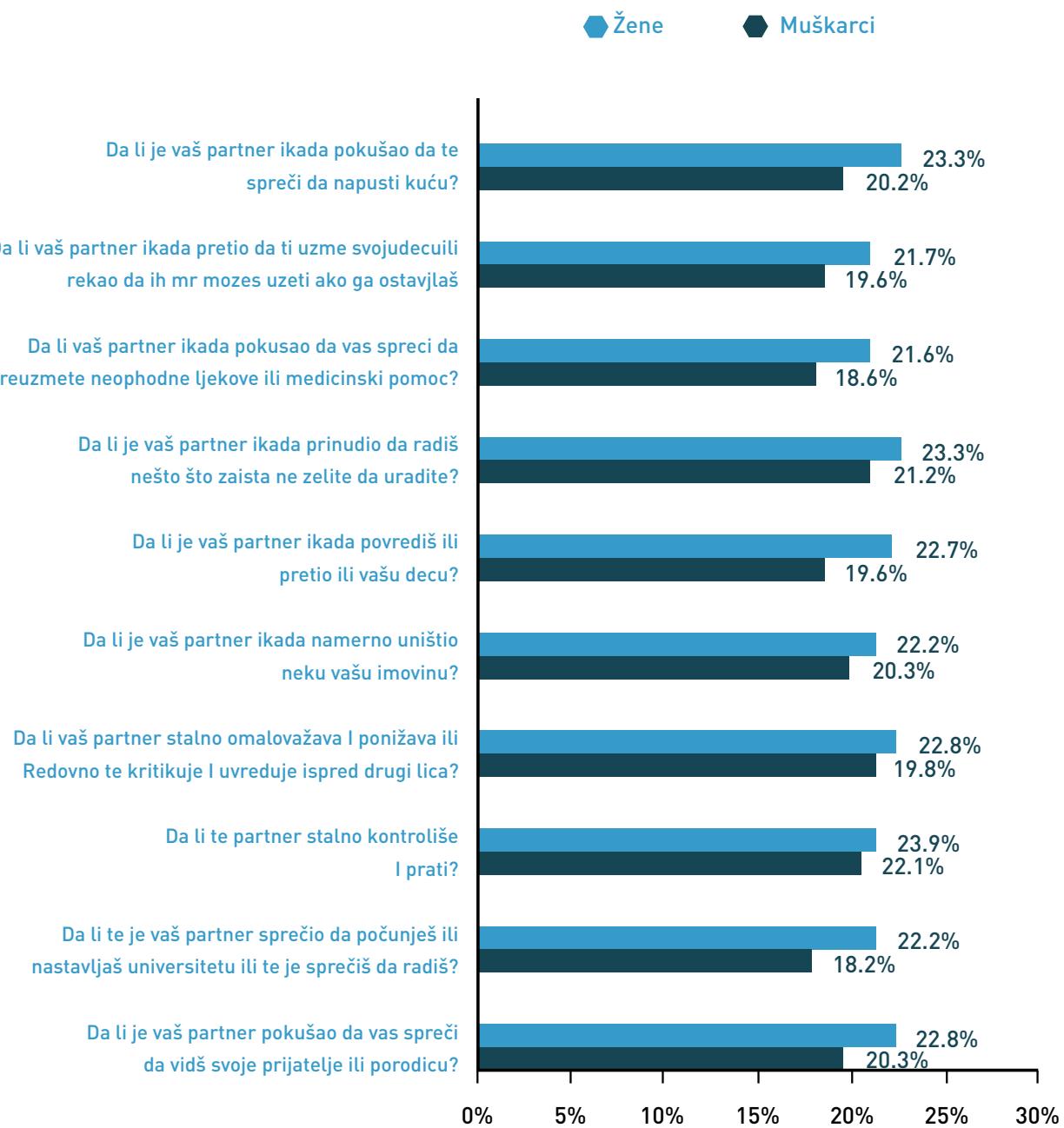
Da li mislite da je prihvatljivo da muškarci udaraju žene?	Rod		Ukupno
	Žene	Muškarci	
Da, uvek	0.9%	0.4%	0.6%
Da, u određenim situacijama	2.8%	5.0%	6.4%
Ne, to nije nikada prihvatljivo	90.9%	94.5%	92.9%
Ukupno	100%	100%	100%

Tabela 7.2. Prihvatanje nasilja nad ženama, podaci prema starosnoj dobi ispitanika

Da li mislite da je prihvatljivo da muškarci udaraju žene?	Starosne grupe					Ukupno
	18-24	23-30	31-36	37-45	> =46	
Da, uvek	0.8%	1.7%	0.7%		0.5%	0.6%
Da, u određenim situacijama	5.8%	3.4%	4.3%	3.6%	10.1%	6.4%
Ne, to nije nikada prihvatljivo	93.4%	94.9%	95.0%	96.4%	89.4%	93.0%
Ukupno	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Kada su upitani o iskustvima sa rodno zasnovanim nasiljem, veći broj žena i muškaraca je prijavio da su imali iskustva sa psihološkim nasiljem (pritisak, pretnje) u odnosu na fizičko nasilje. U konkretnom smislu, u nizu pitanja kojim se procenjuje pritisak, pretnje ili nasilje od strane partnera, žene su prijavile više i porekle manje iskustva sa ovakvim događajima.²⁴ Kao što se prikazuje u Tabeli 7.4., među ispitanicima koji su u braku, u „divljem braku“, koji su razvedeni ili udovice, oko 22% žena je prijavilo jedno ili više iskustava sa nasiljem u odnosu na 19% muškaraca. Dvadeset i četiri odsto žena je prijavilo da ih „partneri stalno proveravaju i prate“. Ovakav odgovor je izabrao najveći procenat ispitanika.

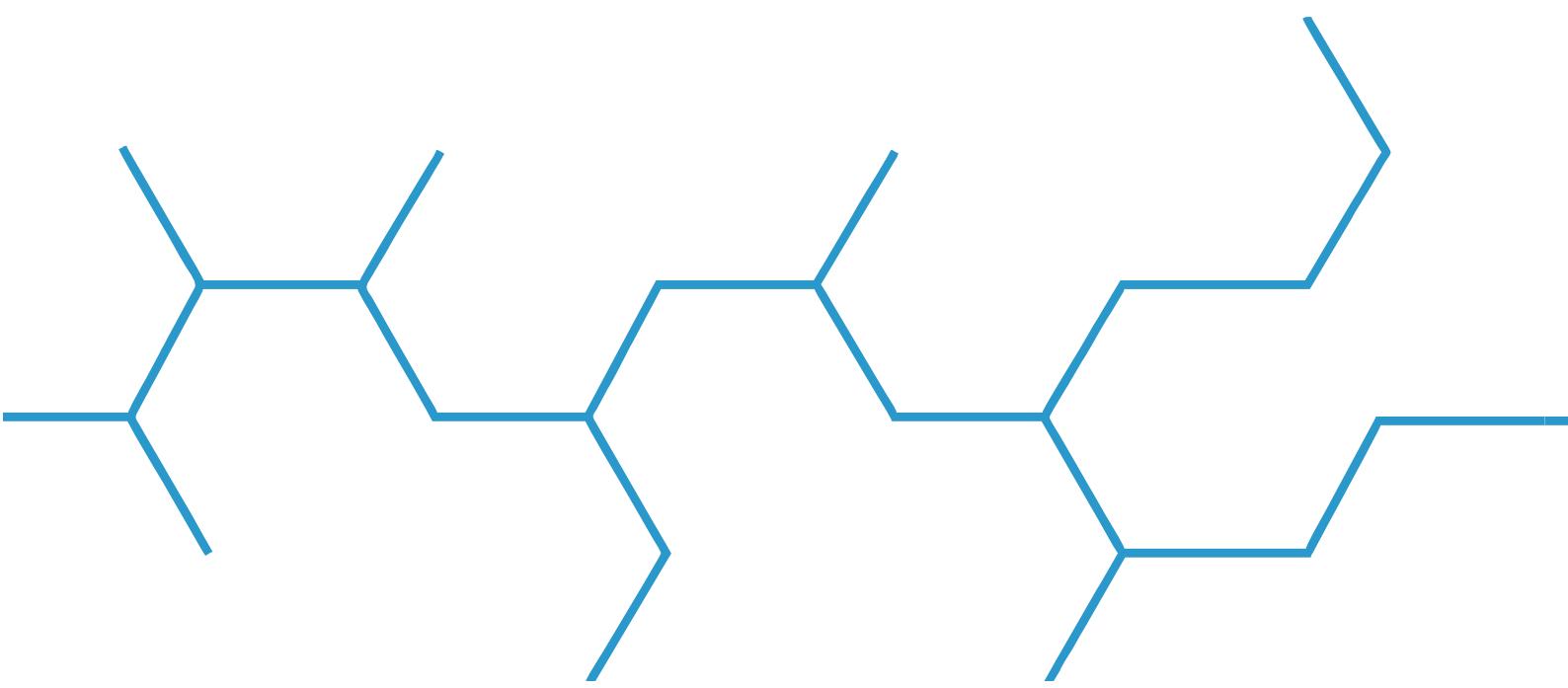
Slika 7.4. Nasilje u kući

Što se tiče iskustava sa nasiljem, oko 9% muškaraca i 7% je prijavilo da su imali iskustva sa fizičkim nasiljem. Ovi procenti su niži od procenata koji su prijavljeni u sklopu drugih studija, uključujući i studiju UNICEF-a o nasilju u kući iz 2013. godine, u kojoj se navodi da je oko 17% žena u Gnjilanu, Dragašu i Đakovici imalo iskustva sa fizičkim nasiljem od strane njihovih partnera. Kako bi se definisali faktori koji povećavaju podložnost žena psihološkom nasilju, sprovedena je anal-

iza kako bi se procenila povezanost između iskustva sa psihološkim nasiljem i sledećim faktorima: prebivalište, regija boravišta, starosna dob, prihodi, obrazovanje i radni status. Na osnovu ove analize je utvrđeno da su sledeće povezanosti značajne:

- Postoji značajna pozitivna povezanost između starosne dobi i iskustva sa nasiljem: mnogo je verovatnije da će starije žene da imaju iskustva sa nasiljem od mlađih žena.
- Postoji značajna negativna povezanost između prihoda i iskustva sa nasiljem: manje je verovatno da će žene koje više zarađuju imati iskustva sa ovom vrstom nasilja.
- Postoji značajna povezanost između iskustva sa nasiljem i prebivalištem u regionima Gnjilana i Prištine. Konkretno, manje je verovatno da će žene koje žive u regionu Priština imati iskustva sa nasiljem u odnosu na one koje žive u drugim regionima. S druge strane, verovatnije je da će žene koje žive u Gnjilanu imati iskustva sa nasiljem nego žene koje žive u drugim regionima.
- Rezultati prema radnom statusu ispitanika nagoveštavaju da je mnogo više verovatnije da će žene penzioneri imati iskustva sa nasiljem od pripadnica drugih grupa.
- Na kraju, postoji negativna povezanost između obrazovanja i iskustva sa nasiljem. Manje je verovatno da će oni sa visokim stepenom obrazovanja imati iskustva sa nasiljem od onih sa manjim stepenom obrazovanja.

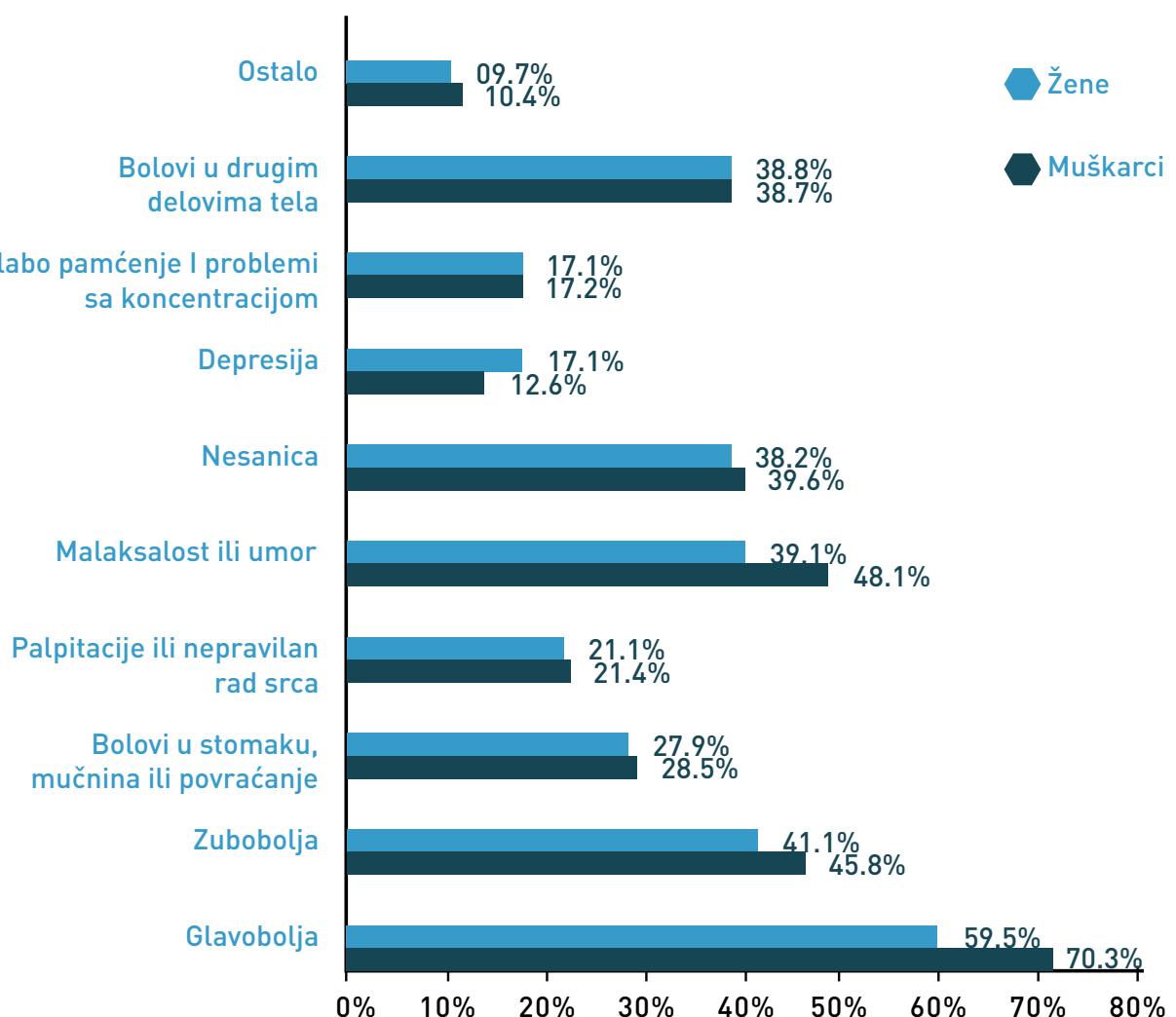

Zdravlje: fizičko i psihološko blagostanje

Kako bi se procenilo ukupno blagostanje ispitanika, anketa je sadržavala pitanja koja se odnose na njihovo fizičko i psihološko zdravlje. Najčešće prijavljeno zdravstveno stanje je „glavobolja“, koju je prijavilo više od 65% ispitanika, a potom slede „slabost i umor“ (44%) i „zubobolja“ (nešto manje od 44%).

Prema rezultatima, verovatnije je da žene više pate od glavobolje, zubobolje i stomačnih bolova (mučnina i povraćanje) i da se osećaju umorno i malaksalo. S druge strane, muškarci ispitanici su prijavili više problema sa depresijom nego žene ispitanici. Druge rodne razlike nisu primećene kod lutanja srca (nepravilan rad srca), problema sa pamćenjem i koncentracijom, nesanicom i bolovima u drugim delovima tela. Ovakvi rezultati pokazuju da žene iskazuju više fizioloških zdravstvenih problema, dok muškarci ispitanici prijavljuju više psiholoških zdravstvenih problema.

Slika 7.5. Fizičko i psihičko zdravlje

Preporuke:

1) Rezultati ovog istraživanja pokazuju da rodni stereotipi i dalje postoje među stanovništvom Kosova.

Potrebno je preduzeti različite kampanje za borbu protiv rodnih stereotipa:

- Razmotriti zastupljenost rodnih uloga u knjigama za decu i osnovno-, srednje- i visokoškolskim nastavnim programima. Ministarstvo za obrazovanje, nauku i tehnologiju treba da sprovede studiju za razmatranje stereotipnog predstavljanja žena i muškaraca u knjigama za decu i školskim udžbenicima i da preduzme aktivnosti kako bi se prepravili ili izbrisali problematični delovi sa ciljem smanjenja primera ovakvog stereotipnog predstavljanja.
- Uključiti poglavlja o rodnoj ravnopravnosti i rodnim stereotipima u nastavni plan i program za građansko vaspitanje na svim nivoima školovanja.

2) Rezultati pokazuju da je svest o rodnoj nejednakosti mnogo manja među muškim ispitanicima. To poziva na aktivnosti koje će biti usmerene na muškarce i dečake. Ovakve aktivnosti mogu da uključuju:

- Jednaku zastupljenost muškaraca i žena u okruglim stolovima i debatama na temu rodne ravnopravnosti kojima, trenutno, u ogromnom broju prisustvuju samo žene.
- Uključiti više muškaraca u poslove Agencije za rodnu ravnopravnost, opštinske kancelarije za rodnu ravnopravnost i ministarske kancelarije za rodnu ravnopravnost.
- Sprovesti kampanje podizanja javne svesti o rodnoj nejednakosti i muškoj dominaciji koje će biti usmerene na muškarce.

3) Rezultati pokazuju da se na profesije još uvek gleda kroz rodne naočare. Neke profesije se smatraju isključivo za „muške profesije“, a neke za isključivo „ženske profesije“.

- Pokrenuti kampanju pod nazivom „Karijera nema rod“ gde će se prikazati muškarci i žene iz stvarnog života koje obavljaju „netradicionalne“ poslove, kao što su: žene građevinski radnici, muškarci čistači, muškarci medicinske sestre, žene oficiri oružanih snaga, itd.

4) Rezultati pokazuju da se „nedostatak olakšica od strane države“ smatra za jedan od glavnih faktora koji ometa žene u njihovoj karijeri. Državne institucije trebaju da preduzmu više aktivnosti kako bi se žene ohrabrike da slede svoje karijere.

- Uspostaviti fleksibilno radno vreme za majke.
- Povećati broj javnih vrtića i objekata za dnevni boravak.
- Javno-privatna partnerstva: opštine nude prednosti privatnim obdaništima odn. objektima za dnevni boravak, kao što su besplatne parcele, besplatne zgrade, poreske olakšice i subvencije, besplatno korišćenje električne energije, itd.

- Obezbediti rodno nepristrasan proces zapošljavanja u državnim institucijama.
- Istražiti uticaj implikacija odredaba Zakona o radu koji se odnosi na trudničko bolovanje i, ako je potrebno, preuzeti odgovarajuće mere nakon sprovedenog istraživanja.

5) Rezultati pokazuju da žene poseduju manje imovine od muškaraca.

- Ministarstvo pravde treba da poveća svoje kapacitete kako bi se nadgledalo sprovođenje Zakona o nasleđivanju.
- Obezbediti primenu zakonskih odredbi u kojima se navodi da imovina koja je stečena tokom braka treba da se registruje na ime oba supružnika. Ovo pitanje trenutno nema pravilne primene.
- Podignuti svest javnosti, posebno opštinskih zvaničnika u kancelarijama za izdavanje matičnih izvoda iz knjige umrlih, o odredbama Zakona o nasleđivanju.

6) Druge preporuke:

- Javno istaknuti dostignuća žena na rukovodećim položajima, obezbediti veću vidljivost žena koje su već uspešne.
- Uspostaviti programe za rukovođenje za žene: pomoći mladim ženama u sticanju veština koje će im pomoći da steknu više samopouzdanja i da postanu deklarativnije.
- Uspostaviti rodne kvote za rukovodeće položaje u parlamentarnim komisijama i rodne kvote za zastupanje u komisijama.
- Sprovesti aktivnosti kako bi se ohrabrike žrtve nasilja u kući da prijave takve slučajeve. Rezultati pokazuju da je velika većina ispitanika oklevala da odgovori na pitanja o nasilju u kući, pošto je ova tema tabu.
- Sprovesti kampanje za podizanje nivoa svesti o rodno zasnovanom nasilju: šta je rodno zasnovano nasilje, koje su posledice, kako može biti sprečeno i prijavljeno. Ova tema bi takođe trebala da bude uključena kao tema u nastavni plan i program formalnog obrazovanja.
- Vlada treba da obaveže opštine, ministarstava i javna preduzeća da mere i objave ključne cifre koje se tiču rodne ravnopravnosti i da ih koriste kao pokazatelje.
- Stvoriti programe za povezivanje, mentorstvo, donacije i druge stimulanse koji će da ohrabre zastupljenost žena u preuzetništvu.
- Osnovati mikro-kreditne programe koje će biti usmerene na žene preuzetnike.

Dodatak

Pokazatelj za povoljne stavove o ženama u rukovodstvu:

Ovaj pokazatelj je zbiran u smislu narednih pozitivnih stavova ispitanika o učešću žena na rukovodećim položajima:

1. Žena kao politički lider,
2. Spremnost na glasanje za žene i muškarce, ili jednak, ukoliko imaju jednak stepen obrazovanja,
3. Prethodno iskustvo za obavljanje poslova na zadatim položajima,
4. Žene koje su jednako dobre vode kao muškarci,
5. Dovoljna čvrstina za bavljenje politikom.

Ovaj pokazatelj je kontinuirana mera koja se kreće od 0 (minimalna) do 16 (maksimalna). Vrednost 0 znači da se niko od ispitanika nije povoljno izrazio o ženama na rukovodećim položajima, a vrednost 16 znači da su svi ispitanici izrazili povoljne stavove o ženama u svojstvu gore navedenih karakteristika.

Reference

„Obrazovanje i obuka žena“, Peking, Kina: Print. Dokument na engleskom jeziku dostupan na sledećoj adresi: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/educa.htm>

Boldry, Jennifer, Wendy Wood, and Deborah Kashy. Rodni stereotipi i evaluacija muškaraca i žena tokom vojne obuke“. Journal of Social Issues. 57.4 (2001. god.): str. 689–705.

De la Rey, Cheryl. „Rod, žene i rukovođenje“. Agenda. 65. (2005. god.): 4-11. Dokumentu na ovoj adresi poslednji put pristupljeno 31. januara 2014. god.:

<http://www.jstor.org/discover/10.2307/4066646?uid=3738928&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21103325647701>

Dreher, George. „Razbijanje barijere ličnog napretka: Učinak rodne raspodele i programa za balansiranje privatnog i profesionalnog života na žene rukovodioce na visokim položajima“. Human Relations. 56.5 (2009. god.): str. 541-562. Print.

Eagly, Alice, Mary Johannesen-Schmidt i van Engen, Marloes. „Transformacioni, transakcioni i liberalni stil rukovođenja: meta-analiza uporedbi između žena i muškaraca“. American Psychology Association. 129.4 (2003. god.): str. 569 –591.

Hyde, Janet. „Hipoteza o rodnim sličnostima“. American Psychology 60.6 (2005. god.): str. 581-592. Dokumentu na ovoj adresi poslednji put pristupljeno 31. januara 2014. god. http://www.careerpi-oneernetwork.org/wwwroot/userfiles/files/the_gender_similarities_hypothesis.pdf

Isaac, Carol, Anna Kaatz, i Molly Carnes. „Dekonstrukcija barijere ličnog napretka“. Sociology Mind. 2.1 (2012. god.): str. 80-86. Print.

Lockwood, Nancy. „Barijera ličnog napretka: domaći i međunarodni stavovi“. Society for Human Resource Management - Research Quarterly. (2004. god.) Print.
<http://www.shrm.org/Research/Articles/Articles/Documents/040329Quaterly.pdf>

Rezultati ankete radne snage na Kosovu 2012. godine. (2013. god.) Agencija za statistiku Kosova, Odeljenje za socijalne statistike, Sektor tržišta radne snage, <http://esk.rks-gov.net/ENG/dmdocuments/RESULTS%20OF%20THE%20KOSOVO%202012LABOUR%20FORCE%20SURVEY.pdf>

Sczesny, Sabine. „Pažljiviji pogled ispod površine: razni aspekti stereotipa kad pomislim na rukovođica, pomislim na muškarca“, Se Roles. 49.7 (2003. god.): str. 353–363.

Spelke, Elizabeth. „Rodne razlike u urođenim sklonostima za matematiku i nauku?“ American Psychologist 60.9 (2005. god.): str. 950-958. Print.

Tawil, Edward. „Imovinska prava na Kosovu: upečatljivo nasleđe društva u tranziciji.“ Međunarodni centar za tranzicionu pravdu. (2009. god.) Print. <https://ictj.org/sites/default/files/ICTJ-FormerYugoslavia-Kosovo-Legacy-2004-English.pdf>

Dečji fond Ujedinjenih nacija, Kosovo. „Studija o dimenzijama nasilja u kući i rodno zasnovanog nasilju u opštinama na Kosovu: Gnjilane, Đakovica i Dragaš“ (2013. god.). Print.

Welbourne, Theresa, Prime, Janine, Carter, Nancy. „Žene se brinu od drugima, a muškarci im komanduju: stereotipni stavovi o rukovođenju žena i muškaraca na rukovodećim položajima“. Psychologist-Manager Journal. 12. (2009. god.): str. 25-49. Print.

Metodologija za izračunavanje podataka iz ankete Pulta javnosti o rodu

Ovi rezultati su zasnovani na anketi javnog mnjenja koja je ispitala uzorak od 1,290 ispitanika, građana Kosova starijih od 18 godina, oba roda, iz svih opština i regiona na Kosovu, iz ruralnog i urbanog područja. Uzorak je uključivao 832 kosovska Albana, 230 kosovskih Srba i 228 nesrpskih manjina na Kosovu (tj. Turaka, Bošnjaka, Goranaca, Roma, Aškalija i Egipćana). Uzorak je reprezentativan u smislu tri subpopulacije, a selekcija ispitanika je vršena višestepenom metodom slučajnog uzorka. Anketu je sprovedeo preduzeće „Encompass (Priština) u julu 2013. godine.

Napomena za težinski faktor zbirova

Ankete javnog mnjenja koje sprovodi Puls javnosti, zaglađuje broj manjinskih ispitanika kako bi se podaci raščlanili po etničkoj pripadnosti. Međutim, tokom izračunavanja konačnih cifara, moramo da uporedimo podatke sa stvarnim podacima o stanovništvu.

Od 2002. godine smo u našim anketama koristili sledeće procente za ukupno zbrajanje podataka na nivou Kosova:

- kosovski Albanci 88%,
- kosovski Srbi 6%,
- Drugi (Bošnjaci, Turci, Goranci i pripadnici zajednice Roma, Aškalija i Egipćana) 6%.

Međutim, prema podacima iz registracije stanovništva i zvaničnih podataka Agencije za statistiku, etnički sastav stanovništva je sledeći:

Etnička pripadnost	Stanovništvo	Procenat
<i>kosovski Albanci</i>	<i>1,616,869</i>	<i>92.93</i>
<i>kosovski Srbi</i>	<i>25,532</i>	<i>1.47</i>
<i>kosovski Turci</i>	<i>18,738</i>	<i>1.08</i>
<i>kosovski Bosanci</i>	<i>27,533</i>	<i>1.58</i>
<i>Romi</i>	<i>8,824</i>	<i>0.51</i>
<i>Aškalije</i>	<i>15,436</i>	<i>0.89</i>
<i>Egipćani</i>	<i>11,524</i>	<i>0.66</i>
<i>Goranci</i>	<i>10,265</i>	<i>0.59</i>
<i>Ostali</i>	<i>2,352</i>	<i>0.14</i>
<i>Ukupno</i>	<i>1,739,825</i>	<i>100.00</i>

Na osnovu gore navedenog, težinski faktor podataka za ankete Pulta javnosti treba da bude sledeći:

- 93% Albanaca,
- 2% Srba,
- 5% ostalih.

Uzimajući u obzir da kosovski Srbi u severnim delovima Kosova nisu učestvovali u popisu, kao i da je opšte mišljenje da je stopa učešća kosovskih Srba u ostatku Kosova niža, procenili smo da bi trebalo da dodamo još 40,000 kosovskih Srba čime bi postigli broj od 65,532. Ovim se takođe povećava i ukupan broj stanovnika Kosova na 1,779,825. 9.825.

Kada se ove izmene uzmu u obzir, ponderisanje podataka u našoj anketi će biti urađeno na sledeći način:

- 92% kosovskih Albanaca,
- 4% Srba,
- 4% ostalih (Bošnjaci, Turci, Goranci i pripadnici zajednice Roma, Aškalija i Egipćana).

The leading
participants
in p